

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Om
den philosophiske Betydning af Ordet
ἀρχή (Princip) hos Aristoteles

af

Dr. E. F. Bojesen,

Rektor for Sorø Akademies Skole og Opdragelsesanstalt.

Indbydelseskrift

til

Examen artium og den aarlige Hovedexamen i
Sorø Akademies Skole i Juli 1848.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. C. Scharling.

Om

den philosophiske Betydning af Ordet
ἀρχή (Princip)

hos **Aristoteles.**

Indhold.

	Side.
Om den philosophiske Betydning af Ordet $\alpha\omega\chi\eta$ (Princip) hos Aristoteles	1—58.
Æfterretninger om Skolen og Dydragelsesanstalten i Skole- aaret 1847—1848	59—84.

Indledning.

Den Sætning, at den væsentligste Hjælp til at forstaae en vanskelig Forfatter er at søge hos ham selv, maa vistnok i høi Grad gjælde om Aristoteles, Skaberen af en philosophisk Terminologi og et philosophisk System, ja af det første consequent og rigt udviklede, i en ægte videnskabelig Form fremtrædende System. Denne Regel er derfor ogsaa flittigt anvendt af dem, som have leveret de bedste Bidrag til hans Fortolkning enten i Commentarer til hans Skrifter, f. Ex. Waitz i hans fortrinlige Udgave af Organon, eller i særskilte Afhandlinger, f. Ex. Trendelenburg om Formerne *τὸ ἐνὶ εἶναι, τὸ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ τί ἦν εἶναι* i Rhein. Mus. 1824 H. 4. Til at virke i denne Retning bør Philosopher og Philologer gjensidig understøtte hinanden; deres forskjellige Studier ville betinge noget forskjellige Fremgangsmaader, men forenede ville disse dog føre til Maalet, som er en grundig og indtrængende Opfattelse af Aristoteles's Skrifter, der endnu ere af indgribende Betydning i det philosophiske Studium. Et Forsøg af denne Art skulde ogsaa nærværende Afhandling fremstille, der væsentligst er opstaaet af de Optegnelser og Excerpter, som jeg under Læsningen af Aristoteles efterhånden har gjort for at blive

nøiere fortrolig med hans Sprog og Udtryk. Enkelte Bemærkninger om Ordet *ἀρχή* har jeg ogsaa fundet hos Andre: navnlig hos Schwegler Die Metaphysik des Aristoteles. Tüb. 1847 3 Bd. Pag. 186. Waitz Aristotelis Organon Lips. 1846 Pars pr. Pag. 457. Weisse Aristoteles Physik Leipz. 1829 Pag. 241. Trendelenburg Aristotelis de anima libri tres Jen. 1833 Pag. 187, samt hos dem, der have bearbejdet den gamle Philosophies Historie i Almindelighed, f. Ex. Ritter (Geschichte der Philosophie) og Zeller (die Philosophie der Griechen Tüb. 1844) eller Aristoteles i Særdeleshed, som Biese (die Philosophie des Aristoteles Berl. 1835—1842). Da jeg ønskede, om muligt, at gjøre denne Afhandling læselig ogsaa for dem, der ikke havde gjort noget særegt Studium af Aristoteles, har jeg i Noterne saavel oversat de anførte Steder som, hvor jeg troede det nødvendigt, ogsaa ved andre Oplysninger søgt at gjøre dem forstaaelige for saadanne Læsere, som ikke nøiere kjendte hans Philosophi og videnskabelige Terminologi. De øvrige Noter indeholde nærmere Udvikling af Paragraphens Ord, Oplysninger til de i sig selv vanskelige eller tvivlsomme Steder og kritiske Undersøgelser.

§ 1.

Ordet *ἀρχή* hører ikke til de philosophiske Konststudtryk, som af Aristoteles først ere indførte i Videnskaben, men vel til dem, der ved ham have faaet en væsentlig forandret, fuldere og indholdsrigere

Betydning. Han foresandt det i det philosophiske Sprog brugt af sine Forgængere, hvad enten nu dets Anvendelse først hidrører fra Anaximandros, som det i Almindelighed antages¹⁾), eller det overhovedet er

1) See Schwegler paa det ovenanførte Sted, Zeller Die Phil. der Griechen 1 Th. Pag. 84, og Andre, som have skrevet om den gamle Philosophies Historie, f. Ex. Brandis Handbuch der Geschichte der Gr. Röm. Phil. Berl. 1835 1 Th. Pag. 127. At iøvrigt Anaximandros først har brugt Ordet ἀρχή, synes mig ingenlunde utvivlsomt efter de Bevissteder, som derfor citeres. Naar det nemlig i Simplikios's Commentar til Aristoteles's Physik fol. 6 hedder: τῶν δὲ ἔν καὶ κινούμενον καὶ ἄπειρον λεγόντων Ἀναξίμανδρος — ἀρχὴν τε καὶ στοιχείον εἶρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον, πρῶτος τοῦτο τοῦνομα κομίσας τῆς ἀρχῆς, saa synes mig Ordene τοῦτο τοῦνομα at maatte gaae paa τὸ ἄπειρον og ikke paa ἀρχήν. See Plut. de plac. phil. 1, 3 Ἀ. φησι τῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν εἶναι τὸ ἄπειρον. Dette stemmer ogsaa med det, som synes at have været det Væsentlige og Characteristiske i Anaximandros's philosophiske Lære: nemlig at han opfattede Principet ikke som dette eller hint bestemte Stof, men som et almindeligt Grundstof, saaledes som det allerede viser sig i de næstfølgende Ord hos Simplikios: λέγει δ' αὐτὴν μήτε ὕδωρ μήτε ἄλλο τι τῶν καλουμένων εἶναι στοιχείων, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ φύσιν ἄπειρον, ἐξ ἧς ἅπαντας γίνεσθαι τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς κόσμους, og hos Diog. Laert. 2, 1. Ἀ. — ἔφασκεν ἀρχὴν καὶ στοιχείον τὸ ἄπειρον, οὐ διορίζον ἄερα ἢ ὕδωρ ἢ ἄλλο τι. Ligelydende med det ovenanførte Sted hos Simplikios er et andet i Origenes's (?) Philosophumena, hvor rigtignok Ordet τοῦτο, men vistnok ved en Feiltagelse, er bortfaldet. Snarere skulde man synes at kunne støtte sig paa et andet Sted hos Simplikios fol. 32 b: ἐνούσας γὰρ τὰς ἐναντιότητας ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἀπείρῳ ὄντι ἀσωμίτῳ ἐκκρίνεσθαι φησιν Ἀναξίμανδρος πρῶτος

brugt af de ældre Naturphilosopher (Physiologer) i Betydningen af et materielt Grundstof eller Element¹⁾. At det ligeledes har været anvendt i den pythagoreiske Philosophi, sees af de opbevarede Fragmenter af Philolaos²⁾. Endelig findes Ordet ogsaa hos Platon i Betydningen af et Element eller Princip, skjøndt dette Begreb ifølge den platoniske Philosophies Natur ingenlunde fremtraadte som en frugtbar Bestemmelse med væsentlig indgribende Betydning. Dette skyldes først Aristoteles, ved hvem de platoniske Ideer

αὐτὸς ἀρχὴν ὀνομάσας τὸ ὑποκείμενον; men selv dette Sted kan jo meget vel sige, at han var den første, som nævnede τὸ ὑποκείμενον α: det usondrede Grundstof, hvoraf Modsætningerne udviklede sig, som et Princip.

¹⁾ Plut. de plac. phil. 2, 1 og Stob. Eclog. Lib. 1. Pag. 310 hos Heeren: *οἱ μὲν περὶ Ἀριστοτέλη καὶ Πλάτωνα διαφέρειν ἡγοῦνται ἀρχὴν καὶ στοιχεῖα, Θαλῆς δ' ὁ Μιλήσιος ταῦτο νομίζει ἀρχὴν καὶ στοιχεῖα*. Imidlertid kan man naturligvis ingenlunde slutte, at en af de gamle ioniske eller eleatiske Philosopher virkelig har brugt Betegnelsen *ἀρχή*, fordi Aristoteles eller senere Forfattere fra den Tid, da dette Ord var stemplet til en almeenbekjendt Konstterminus, siger, at han har bestemt dette eller hint som en *ἀρχή*.

²⁾ See Boeckhs Philolaos des Pythagoreers Lehren Berl. 1819 Pag. 62. Hos Stobæus Ecl. 1, 22, 8 om det Begrændsende og Ubegrændsede (*τὰ τε περαίνοντα καὶ τὰ ἄπειρα*) som Principerne for Kosmos, Boeckh Pag. 139. Hos Stob. Ecl. 1, 2, 3, om Tallet, navnlig Dekaden som Princip for det guddommelige og menneskelige Liv. Boeckh Pag. 150. Hos Iamblichos de Nichom. arithm. om Eenheden som Princip for Alt.

(ιδέαι) omdannedes til virksomme Principer (ἀρχαί) for Tilværelsen¹⁾).

§ 2.

Idet jeg i det Efterfølgende næiere vil betragte den specielle Brug, som Aristoteles har gjort af denne allerede tidligere i det philosophiske Sprog anvendte Betegnelse, vil jeg i Spidsen for denne Undersøgelse stille et Sted, hvor Aristoteles selv har forklaret Ordets Betydning, nemlig Begyndelsen af den femte Bog af Metaphysiken, i hvilken han, som bekjendt, opstiller Hovedbetydningerne af de vigtigste philosophiske Konststudtryk.

Metaph. 5, 1. Bek. 1012 b 34.

²⁾ Ἀρχὴ λέγεται ἡ μὲν ὄθεν ἂν τις τοῦ πράγματος κινήσειν πρῶτον, οἷον τοῦ μήκους καὶ ὁδοῦ ἐντεῦθεν μὲν

1) See Weisse Aristot. Physik Pag. 241 sqq.

2) "Begyndelse kaldes *deels* det Punkt i en Ting, hvorfra en først sætter sig i Bevægelse, f. Ex. paa en Udstrækning og en Vei er fra den ene Side dette Punkt Begyndelsen, fra den modsatte Side et andet, *deels* det, hvorfra enhver Ting rettest skeer, f. Ex. ved Undervisning bør man undertiden ikke begynde med det Første og Sagens Begyndelse, men med det, hvorfra en lettest vil kunne lære, *deels* det i Tingen selv værende, hvoraf Noget først opstaaer, f. Ex. i et Skib Kjølen og i et Hus Grundvolden og hos Dyrene efter Nogles Mening Hjertet, efter Andres Hjernen, efter Andres forskjellige andre Dele, *deels* det, hvoraf Noget først opstaaer, uden at det er en Bestanddeel deraf, og det, hvoraf Bevægelsen og Forandringen først udgaaer, f. Ex. Barnet af Faderen og Moderen, Slagsmaalet af Skjænderiet, *deels* det, efter hvis Forsæt det, som bevæges, bevæger sig, og det, som

αὕτη ἀρχή, ἐξ ἐναντίας δ' ἑτέρα ἢ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα γένοιτο ἕκαστον, οἷον καὶ μαθήσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾶστ' ἂν μάθοι ἢ δὲ ὅθεν πρώτον γίνεται ἐνυπάρχοντος, οἷον ὡς πλοίου τρόπισ καὶ οἰκίας θεμέλιος, καὶ τῶν ζώων οἱ μὲν καρδίαν, οἱ δὲ ἐγκέφαλον· οἱ δ' ὅ τι ἂν τύχωσι τοιοῦτον ὑπολαμβάνουσι· ἢ δὲ ὅθεν γίνεται πρώτον μὴ ἐνυπάρχοντος, καὶ ὅθεν πρώτον ἢ κίνησις πέφυκεν ἀρχεσθαι καὶ ἢ μεταβολή, οἷον τὸ τέκνον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἢ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας· ἢ δὲ οὗ κατὰ προαίρεσιν κινεῖται τὰ κινούμενα καὶ μετα-

forandres, forandrer sig, saasom Øvrighederne i Staten og Regjeringerne og Kongemagterne og Tyrannierne. Begyndelser kaldes ogsaa Konsterne og blandt disse fornemmelig de architectoniske, *fremdeles* det, hvorfra Erkjendelsen af en Ting først udgaar; thi ogsaa det kaldes Tingens Begyndelse, f. Ex. Bevisernes Forudsætninger. I ligesaamange Betydninger siges ogsaa Aarsager; thi alle Aarsager ere Begyndelser. Fælles Bestemmelse for alle Begyndelser (Principer) er det altsaa at være det Første, hvorfra Noget enten er eller vorder eller erkjendes. Af disse ligge nogle i, andre udenfor Tingen. Altsaa er Naturen en Begyndelse og Elementet og Tanken og Forsættet og en Tings Væsen og dens Maal; thi i mange Ting er det Gode og Skjønne Principet baade for Erkjendelsen og for Bevægelsen."

I dette Sted findes der eet Ord, som kunde trænge til nærmere Forklaring, nemlig *de architectoniske Konster*. Saaledes kalder Aristoteles de høiere Konster, der under sig indbefatte flere underordnede, til hvilke de forholde sig som Hensigten til Midlerne. Saaledes bruger Politiken, den mest architectoniske Konst, som sine underordnede Tjenere Strategiken, Oekonomiken og Rhetoriken. See Eth. Nic. 1, 1. Bek. 1094, a 27 og Schwegler til Metaphysiken 3 B. Pag. 187-189.

βάλλει τὰ μεταβάλλοντα, ὡσπερ αἱ τε κατὰ πόλεις ἀρχαὶ καὶ αἱ δυναστεῖαι καὶ αἱ βασιλεῖαι καὶ τυραννίδες. ἀρχαὶ λέγονται καὶ αἱ τέχναι, καὶ τούτων αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μάλιστα. ἔτι ὅθεν γνωστὸν τὸ πρᾶγμα πρῶτον καὶ γὰρ αὕτη ἀρχὴ λέγεται τοῦ πράγματος. οἷον τῶν ἀποδείξεων αἱ ὑποθέσεις. ἰσαχῶς δὲ καὶ τὰ αἷτια λέγεται πάντα γὰρ τὰ αἷτια ἀρχαί. πασῶν μὲν οὖν κοινὸν τῶν ἀρχῶν τὸ πρῶτον εἶναι ὅθεν ἢ ἔστιν ἢ γίγνεται ἢ γινώσκεται τούτων δὲ αἱ μὲν ἐνυπάρχουσαι εἰσιν, αἱ δὲ ἐκτός διὸ ἢ τε φύσις ἀρχὴ καὶ τὸ στοιχεῖον καὶ ἢ διάνοια καὶ ἢ προαίρεσις καὶ ἢ οὐσία καὶ τὸ οὐ ἕνεκα πολλῶν γὰρ καὶ τοῦ γινῶναι καὶ τῆς κινήσεως ἀρχὴ τάχαθὸν καὶ τὸ καλόν.

Som man let vil see, holder dette Sted sig ikke til den philosophiske Terminologi alene, men idet det tillige tager Hensyn til den almindelige Sprogbrug og forfølger denne i forskjellige Retninger, søger det at udvikle den væsentlige Betydning, der ligger til Grund for dem alle, og derved at hjemle den tekniske Brug, Aristoteles har gjort af Ordet. Det betegner altsaa en *Begyndelse* og et *Udgangspunkt*, som saadant enten immanent i Tingen eller udenfor den; det antyder dernæst baade hvad man har kaldt principium essendi og cognoscendi.

For nøiere at oplyse og bestemme Ordets eienommelige Stilling i den aristoteliske Tankekreds, ville vi først see det i dets Forhold til de Ord, hvormed det jævnligst bringes i Forbindelse, og siden komme til den mere exclusive Anvendelse deraf. Alleryppigst findes det, ligesom paa det ovenanførte Sted, i Forbindelse med αἷτια, og i denne ville vi her nærmere betragte det.

§ 3.

Det er bekendt nok af den gamle Philosophies Historie, at Aristoteles i Modsætning til den ensidige Idealisme hos Platon, der kun tilskrev det Almindelige og Evige sand Væren og holdt Ideen og Phænomenet i en skarp Adskillelse fra hinanden, netop gik ud paa at frakjende Begrebet en saadan selvstændig, afsluttet og fra Erfaringsverdenen afsondret Existent, men derimod stræbte at paavise og gjennem den hele Tilværelses Række at forfølge det væsentlige og gjensidige Forhold imellem Sandseverdenen og Ideen, der fra dette Standpunkt viser sig som den Form og Skikkelse, hvori Stoffet fremtræder og kommer til Virkelighed. Medens altsaa Materien i den platoniske Philosophi betegnedes som det Ikkeværende og Sandseverdenen tildeels som det Tomme, af Ideen Forladte, blev hos Aristoteles Undersøgelsen om Materiens Væsen, dens Udvikling og Bestemmelse ved Formen en Hovedopgave for Tanken, som han med en utrættelig Consequents fremdrager paa ethvert Punkt i Phænomenernes Rige. Ifølge heraf fremtræde i den aristoteliske Philosophi de ontologiske Grundbestemmelser eller Tilværelsens constitutive Momenter som følgende: *Materien* ($\eta\ \upsilon\lambda\eta$, $\tau\omicron\ \upsilon\pi\omicron\kappa\epsilon\iota\mu\epsilon\nu\omicron$, $\tau\omicron\ \xi\varsigma\ \omicron\upsilon\tilde{\nu}$), *Formen* ($\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$, $\mu\omicron\rho\rho\phi\acute{\eta}$, $\pi\alpha\rho\acute{\alpha}\delta\epsilon\iota\gamma\mu\alpha$), der ogsaa betegnes som Begrebet ($\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$, $\tau\omicron\ \tau\acute{\iota}\ \epsilon\sigma\tau\iota$ ∴ det i Materien udtrykte Begreb, $\tau\omicron\ \tau\acute{\iota}\ \eta\tilde{\nu}\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota$ ∴ den fra Materien afløste Form eller det rene Begreb, ogsaa $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha\varsigma$, $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\tilde{\nu}\ \tau\acute{\iota}\ \eta\tilde{\nu}\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota$, eller Substantsen, $\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$, da Tingenes Væsen, skjøndt egentlig Enheden af Formen og

Materien, dog nærmest udtrykkes ved Formen), fremdeles *den bevægende Aarsag*, der baner Overgangen fra den materielle Mulighed til den formelle Virkelighed (*τὸ ζῶον, ὅθεν ἡ κίνησις, ἢ ἀρχὴ τῆς ζωίσεως*) og endelig *Finalgrunden*, der betegner Bevægelsens Maal (*τὸ τέλος, τὸ οὗ ἕνεκα, τὰ γὰρ θόν*)¹⁾. Af disse ontologiske Grundmomenter havde de ældste Philosopher (Physikere eller Physiologer) kun forsket efter det *materielle*; men da blot Væren, ikke Vorden derved kunde forklæres, lededes og nødsagedes man af Sandhedens egen Magt til at søge *et Bevægelsens Princip*²⁾. Dog, naar man gik ud over den abstrakte Væren og Vorden og henvendte Betragtningen til den virkelige Tilværelses concrete Fylde, kunde man heller ikke blive staaende ved et saadant Princip, men blev atter af Sandheden selv drevet videre til at søge *et teleologisk Princip*³⁾. Dette blev Anaxagoras's Værk, og et stort Fremskridt var derved gjort⁴⁾. Fra *Be-*

1) Om de 4 Principer see Ritter Geschichte der Phil. 3 Th. Pag. 127. Zeller die Phil. der Griechen 2 Th. Pag. 409. Waitz til Arist. Organon, Pars 2 Pag. 401. Forchhammer. Verhandl. der 6ten Philologen-Versammlung. Cassel 1844 S. 84. I et Program for Vintersem. 1846-47 har samme Forf. paavist, at Aristoteles ogsaa i Bøgerne de animal. fører Alt tilbage til disse 4 Synspunkter.

2) Metaph. 1, 3 Bekker Pag. 984 a 18.

3) Met. 1, 3 Bek. Pag. 984 b 8.

4) Allerede dette korte Udtog af Aristoteles's Fremstilling af Philosophiens ved Sandhedens egen Magt fremdrevne Udvikling kan vise, at Schwegler har udtrykt sig for stærkt, naar han i sin Commentar til Met. 3 Bd. Pag. 27 siger: die

grebets Standpunkt havde de tidligere Philosopher kun lidet tilfredsstillende betragtet Tilværelsen, f. Ex. Platon i hans Ideelære¹⁾). Denne historiske Fremstilling af den philosophiske Verdensbetragtningens Udvikling, som i Begyndelsen af Metaphysiken videre udføres, anvendes tillige af Aristoteles som et foreløbigt udvortes Bevis for Rigtigheden af hans Anskuelse om disse Principers Antal og Beskaffenhed²⁾). For en dybere gaaende Betragtning viser imidlertid saavel Finalprincippet som den bevægende Grund sig snarest som forskellige Relationer af Formen eller Begrebet; thi det Maal, hvortil Tingene bevidst eller ubevidst stræbe, er netop deres sande Begreb eller den frie, rene Form; og hvad den bevægende Aarsag angaaer, da frembringes paa det Naturliges Gebet det Ensartede af det Ensartede eller i Form og Begreb Overensstemmende, og i Kunsten eller den frie Bevidstheds Værker er det Formen eller Begrebet i den Virkendes Sjæl³⁾), som bringer Værket til Virkelighed. Saaledes kunne da Tilværelsens Grunde reduceres til de tvende væsentlige Modsætninger, Materien og Formen.

moderne philosophische Ansicht von der Geschichte der Philosophie ist dem Aristoteles völlig fremd. Er sieht in ihr so wenig einen gesetzmässigen mit begrifflicher Nothwendigkeit verlaufenden Entwicklungsprocess, dass er sie vielmehr nur von der pädagogischen Seite als Uebungsschule für das Denken, als brauchbares Gedankenmaterial auffasst.

¹⁾ Met. 1, 7 Bek. Pag. 988 a 34.

²⁾ Met. 1, 10 Bek. Pag. 993 a 11.

³⁾ Met. 7. 7 Bek. Pag. 1032 b 1.

§ 4.

Vi ville anføre de vigtigste Steder i de aristoteliske Skrifter, hvor disse 4 eller stundom til 3 og 2 reducerede Principer udtrykkelig nævnes og opstilles.

Met. 1, 3 Bek. Pag. 983 a 24.

1) Ἐπεὶ δὲ φανερόν ὅτι τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων δεῖ λαβεῖν ἐπιστήμην (τότε γὰρ εἰδέναι φασὲν ἕκαστον, ὅταν τὴν πρώτην αἰτίαν οἰώμεθα γνωρίζειν), τὰ δ' αἴτια λέγεται τετραχῶς, ὧν μίαν μὲν αἰτίαν φασὲν εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τί ἦν εἶναι (ἀνάγεται γὰρ τὸ διὰ τί εἰς τὸν λόγον ἔσχατου, αἴτιον δὲ καὶ ἀρχὴ τὸ διὰ τί πρῶτον), ἑτέραν δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ ὑποκείμενον, τρίτην δὲ ὄθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τετάρτην δὲ τὴν ἀντικειμένην αἰτίαν ταύτην, τὸ οὐ ἕνεκα καὶ τ' ἀγαθόν· τέλος γὰρ γενέσεως πάσης τοῦτ' ἐστίν.

Ausc. phys. 2, 3. Bek. 194b 23.

2) Ἐνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται τὸ ἐξ οὗ γίνεται τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος καὶ ὁ

1) "Men da det er indlysende, at man bør tilegne sig Viden om de oprindelige Grunde (thi da sige vi, at vi *vide* enhver Ting, naar vi troe at kjende den første Grund), og da Grundene ere fire, af hvilke vi sige, at Substanten og Begrebet er een (thi Spørgsmaalet „hvorfor“ reduceres i sidste Instants til Begrebet. men „hvorfor“ er væsentlig Grund og Princip); den anden er Materien og Substratet, den tredie den bevægende Aarsag, den fjerde den ligeoverfor denne liggende Grund, nemlig Øiemedet og det Gode; thi dette er Maalet for al Frembringelse og Bevægelse."

2) "I een Betydning kaldes det i Tingen Værende, hvoraf Noget vorder. Grund. f. Ex. Ærtsen til Billedstøtten og Sølvet til Bægeret og de Slægtsbegreber, hvorunder disse Ting høre, i en anden Formen og Mønstret; dette er den i Tingens Væsen liggende Tanke og de Slægtsbegreber, hvorunder denne hører,

ἔργου τῆς φιάλης καὶ τὰ τούτων γένη, ἄλλον δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι καὶ τὰ τούτου γένη, οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἓν καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἐπι ὄθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ πρώτη ἢ τῆς ἡρεμίσσεως, οἷον ὁ βουλευσας αἴτιος καὶ ὁ πατήρ, τοῦ τέκνου καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου καὶ τὸ μεταβάλλον τοῦ μεταβαλλομένου. ἐπι ὡς τὸ τέλος· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὐ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια· διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φησὶν ἵνα ὑγιαίνῃ, καὶ εἰπόντες οὕτως οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον.

Met. 8, 4. Bek. 1044 a 32.

¹⁾ "Ὅταν δὴ τις ζητῇ τί τὸ αἴτιον, ἐπεὶ πλεοναχῶς τὰ

f. Ex. i Octaven Forholdet 2: 1 og overhovedet Tallet og Begrebets Dele; dernæst den første bevægende Grund til Forandring eller Stillestaaen; saaledes er Raadgiveren Grund, og Faderen Grund til Barnet, og overhovedet den Virkende til det, som bevirkes, og den Forandrende til det, som forandres; fremdeles som Maalet; dette er det, for hvis Skyld Noget skeer, f. Ex. Sundheden er Grunden til Spadseren; thi paa Spørgsmaalet: hvorfor spadserer han? svare vi: for at blive sund, og troe derved at have angivet Grunden."

Om den rette Interpunktion og Fortolkning af dette Sted i Ausc. phys., som findes gjentaget i Met. 5, 2. see Schwegler til Met. 3 Bd. Pag. 193 og Bonitz observationes criticæ in Aristotelis libros metaphysicos Berl. 1842 Pag. 70. 71.

¹⁾ "Naar man undersøger, hvad Grunden er, bør man, eftersom dette Ord bruges i flere Betydninger, nævne alle mulige Grunde, f. Ex. Hvad er som Materie Grunden til et Menneske? mon Menstruationen? Hvad som bevægende Kraft? mon Sædeæ? Hvad som Form? Begrebet. Hvad som Finalgrund? Maalet. Maaskee imidlertid begge disse sidste Grunde falde sammen."

Her reduceres altsaa Formen og den finale Grund til eet Begreb.

αἴτια λέγεται, πάσας δεῖ λέγειν τὰς ἐνδεχομένας αἰτίας. οἷον ἀνθρώπου τίς αἰτία ὡς ὕλη; ἄρα τὰ καταμύηρια; τί δ' ὡς κινουῦν; ἄρα τὸ σπέρμα; τί δ' ὡς εἶδος; τὸ τί ἦν εἶναι. τί δ' ὡς οὐ ἔνεκα; τὸ τέλος. ἴσως δὲ ταῦτα ἄμφω τὸ αὐτό.

De anim. gen. 1, 1 Bek. 714 a 4.

1) Ὑπόκειται γὰρ αἰταὶ τέτταρες, τό τε οὐ ἔνεκα, ὡς τέλος, καὶ ὁ λόγος τῆς οὐσίας· ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐν τι σχεδὸν ὑπολαβεῖν δεῖ, τρίτον δὲ καὶ τέταρτον ἢ ὕλη καὶ ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως.

De somno et vig. 2 Bek. 455 b 14.

2) Ἐπεὶ δὲ τρόποι πλείους τῆς αἰτίας (καὶ γὰρ τὸ τίνος ἔνεκα, καὶ ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, καὶ τὴν ὕλην καὶ τὸν λόγον αἴτιον εἶναι φασιν) κ. τ. λ.

Met. 3, 2 Bek. 996 b 5.

3) Ἐνδέχεται γὰρ τῶ αὐτῶ πάντας τοὺς τρόπους τοῦς τῶν αἰτίων ὑπάρχειν, οἷον οἰκίας, ὅθεν μὲν ἢ κίνησις, ἢ τέχνη καὶ ὁ οἰκοδόμος, οὐ δ' ἔνεκα τὸ ἔργον, ὕλη δὲ γῆ καὶ λίθοι, τὸ δ' εἶδος ὁ λόγος.

Analyt. post. 2, 11 Bek. 94 a 20.

4) Ἐπεὶ δὲ ἐπίστασθαι οἴομεθα ὅταν εἰδῶμεν τὴν αἰ-

1) "Fire Principer ligge til Grund, nemlig det, for hvis Skyld Noget skeer, som Maalet, og Substantiens Begreb (disse tvende falde næsten sammen til ect), som det tredie og fjerde Materien og den bevægende Aarsag."

Her finde vi ligeledes de 2 Principer reducerede til eet.

2) "Men eftersom der ere flere Arter af Grund (thi baade Maalet og den bevægende Aarsag og Materien og Begrebet kalde vi Grund) o. s. v."

3) "For den samme Gjenstand kunne flere Arter af Grunde finde Sted, f. Ex. for et Hus er den bevægende Grund Konsten og Bygmesteren, Finalgrunden Værket, Materien Jord og Stene, Formen Begrebet."

4) "Men eftersom vi troe at vide, naar vi kjende Grunden, men der ere 4 Grunde, den ene Tingens Begreb, den

τιαν, αἰτίαι δὲ τέτταρες, μία μὲν τὸ τί ἦν εἶναι, μία δὲ τὸ τίνων ὄντων ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι, ἑτέρα δὲ ἢ τί πρῶτον ἐκίνησε, τετάρτη δὲ τὸ τίνος ἕνεκα, πᾶσαι αὐταὶ διὰ τοῦ μέσου δείκνυνται.

Phys. ausc. 2, 7 Bek. 198 a 14.

1) "Ὅτι δ' ἔστιν αἰτία, καὶ ὅτι τσαῦτα τὸν ἀριθμὸν ὅσα φραμέν, δῆλον· τσαῦτα γὰρ τὸν ἀριθμὸν τὸ διὰ τί περιεῖληφεν. ἢ γὰρ εἰς τὸ τί ἐστὶν ἀνάγεται τὸ διὰ τί ἔσχατον ἐν τοῖς ἀκινήτοις, οἷον ἐν μαθημάσιν (εἰς ὀρισμὸν γὰρ τοῦ εὐθέος ἢ συμμέτρου ἢ ἄλλου τινὸς ἀνάγεται ἔσχατον) ἢ εἰς τὸ κινήσαν πρῶτον, οἷον διὰ τί ἐπολέμησαν; ὅτι ἐσῶλησαν ἢ τίνος ἕνεκα; ἐν ἄρξωσιν ἢ ἐν τοῖς γινομένοις ἢ ὕλη· ὅτι μὲν οὖν τὰ αἰτία ταῦτα καὶ τσαῦτα, φανερόν.

At de 4 ontologiske Momenter lade sig reducirere til 3, er allerede antydet i et Par af de ovenanførte Steder. Vi ville her tilføie et Par andre.

De gen. an. 1, 1 Bek. 715 a 7.

anden den i Materien liggende Nødvendighed, den tredie Bevægelsens første Grund, den fjerde Finalgrunden, saa betegnes alle disse ved terminus medius."

Ved ἀνάγκη betegner Aristoteles ofte de materielle Naturbetingelser, f. Ex. de part. an. 1, 1. See ogsaa Phys. ausc. 2, 9, ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δ' οὐ ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ.

1) "At der ere Grunde, og at disse ere saamange i Tallet, som vi sige, er aabenbart; thi saamange i Tallet omfatter Spørgsmaalet: "hvorfor"; thi enten føres dette i sidste Instants tilbage til Begrebet i de ubevægelige Ting, f. Ex. i Mathematiken (det føres nemlig tilsidst tilbage til en Begrebsbestemmelse af det Lige eller det Commensurable eller Lignende) eller til den første bevægende Kraft, f. Ex. hvorfor førte de Krig? fordi de havde plyndret, eller: i hvad Hensigt? for at herske. eller i det, som vorder, Materien. At Grundene ere disse og saamange, er klart."

1) *Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων (αἰτίων) εἴρηται (ὅ τε γὰρ λόγος καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ὡς τέλος ταύτων) κ. τ. λ.*

De gen. et corr. 2, 9 Bek. 335 b 5.

2) *Διὸ καὶ ὡς μὲν ὕλη τοῦτ' ἐστὶν αἴτιον τοῖς γενη- τοῖς, ὡς δὲ τὸ οὗ ἕνεκεν ἢ μορφή καὶ τὸ εἶδος· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τῆς ἐκάστου οὐσίας. δεῖ δὲ προσεῖναι καὶ τὴν τρίτην (αἰτίαν) κ. τ. λ.*

Met. 12, 4 Bek. 1070 b 30.

3) *Ἐπεὶ δὲ τὸ κινεῖν ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς ἀνθρώποις ἀνθρώπος, ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ διανοίας τὸ εἶδος ἢ τὸ ἐναντίον,*

1) "Om de andre Grunde er der talt (thi Begrebet og Finalgrunden som Maalet er det samme) o. s. v."

2) "Derfor er ogsaa dette som Materie Grund for hvad der fodes, men som Finalgrund Skikkelsen og Formen. Dette er Begrebet af enhver Gjenstands Væsen; men ogsaa den tredie Grund maa komme til o. s. v."

3) "Men eftersom det Bevægende paa det Naturliges Gebet er f. Ex. for et Menneske et andet Menneske, men paa Tankens Gebet er Formen eller dens Modsætning, saa kan man paa een Maade regne 3, paa en anden 4 Grunde; thi Lægekunsten er paa en Maade Sundhed, og Bygningskunsten Husets Form, og eet Menneske avler et andet."

Jeg maa her bemærke, at Begyndelsen af Oversættelsen ikke aldeles svarer til Textens Ord. De 4 Grunde ere her ikke ganske de samme som de ovennævnte. De ere nemlig: a) Materien, betragtet som en Positivitet (τὸ ὑποκείμενον, Substrat) b) Negationen, den ved Materien klæbende *στέρησις*, der ophæves ved Formbestemmelsen c) Formen d) den bevægende Aarsag. Medens altsaa Negationen som et eget Princip adskilles fra Materien, er derimod Finalprincippet latent i Formen. Hyad Texten angaaer, da tvivler jeg ikke paa, at den hos Bekker er corrupt, og at Schweglers Oversættelse: bei den wirklichen leiblichen Menschen der Mensch, bei den ideelen, gedachten etc. er urigtig. *Οἱ φυσικοὶ ἀν-*

τρόπον τινὰ τρία αἷτια ἂν εἴη, ὡδὶ δὲ τέτταρα. ὑγίεια γὰρ πως ἢ ἰατρικὴ, καὶ οἰκίας εἶδος ἢ οἰκοδομικὴ, καὶ ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ.

At de kunne reduceres til 2, siges i

Phys. ausc. 2, 7 Bek. 198 a 22.

1) Ἐπεὶ δ' αἱ αἰτίαι τέτταρες, περὶ πασῶν τοῦ φυσικοῦ εἰδέναι, καὶ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διὰ τί ἀποδώσει φυσικῶς τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ κινήσαν, τὸ οὐ ἕνεκα. ἔρχεται δὲ τὰ τρία εἰς τὸ ἐν πολλάκις τὸ μὲν γὰρ τί ἐστι καὶ τὸ οὐ ἕνεκα ἕν ἐστι, τὸ δ' ὅθεν ἢ κινήσις πρῶτον τῷ εἶδει ταῦτ' οὕτοις, ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ καὶ ὅλως ὅσα κινούμενα κινεῖ.

Ἔρωποι og οἱ ἀπὸ διανοίας ἄνθρωποι har Aristoteles ikke sagt. Derimod findes ofte τὰ φυσικά, τὰ φύσει og τὰ κατὰ φύσιν om Naturfrembringelser i Modsætning til den frie Bevidstheds Værker, τὰ ἀπὸ διανοίας eller τὰ κατὰ τέχνην, f. Ex. Phys. ausc. 2, 6 ἢ γὰρ τῶν φύσει εἰ ἢ τῶν ἀπὸ διανοίας αἷτιον αἰεὶ ἐστίν ο: "alle Virkninger udgaae enten fra Naturen eller fra Tanken." Zeller har i sin Phil. der Griech. Pag. 411 foreslaaet ἀνθρώπων. Hvis nu dette forholder sig rigtigt, og der ikke oprindeligt har staaet noget ganske andet, saa maa man i al Fald indromme, at Aristoteles her har udtrykt sig uheldigt, idet han først har brugt et Exempel, hvor man havde Grund til at vente et almindeligt Udsagn, og siden har oplyst Sætningen ved Gjentakelsen af samme Exempel. De sidste Ord: ὑγίεια γὰρ κ. τ. λ. har Aristoteles udtrykt tydeligere i Slutningen af det foregaaende Cap. 3. ἢ γὰρ ἰατρικὴ τέχνη ὁ λόγος τῆς ὑγείας ἐστίν.

1) "Men eftersom der ere 4 Grunde, er det Physikerens Sag at vide Besked om dem alle, og idet han fører Spørgsmaalet: "hvorfor" tilbage til alle disse, vil han fra det physiske Standpunkt efterwise Materien, Formen, den bevægende Kraft og Maalet. Men de 3 Grunde falde ofte sammen til een; thi Begrebet og Maalet ere Eet, og det, hvorfra Bevæ-

De part. an. 1, 1 Bek. 642 a 1.

1) *Ἐἰσὼν ἄρα δὴ αἰτίαι αὐταί, τὸ θ' οἱ ἕνεκα καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης.*

§ 5.

Naar Aristoteles paa alle de ovenfor anførte Steder, paa hvilke han fremsætter sin Lære om de 4 ontologiske Momenter eller constitutive Principer for Tilværelsen og optæller disse, ikke bruger Ordet *ἀρχή*, men *αἰτία* eller *αἴτιον*, saa synes dette at antyde, at Ordet *ἀρχή* i det Mindste ikke er den første eller eiendommeligste og reneste Betegnelse for disse Principer. Dette bekræftes ydermere ved en nærmere Betragtning af det ovenfor under § 2 anførte Hovedsted i Metaphysiken; thi endskjøndt de deri nævnte Betydninger paa flere Punkter berøre de omtalte Principer, saa foranlediges Aristoteles dog ikke ved dette Ord til at fremsætte sin Lære om de 4 Grunde, som derimod kort efter udførlig udvikles under Ordet *αἴτιον*, der omhandles i det følgende Kapitel 2).

gelsen udgaaer, er af samme Art som disse; thi et Menneske frembringer et Menneske, og overhovedet er dette Tilfældet med Alt, hvad der selv bevæget bevæger noget Andet."

Dette Sidste vil sige: Alt, hvad der henhører under Begrebet: Natur. Materien bevæges uden at bevæge, Naturen bevæges og bevæger, Guddommen bevæger uden at bevæges. See Met. 12, 7. Phys. ausc. 8, 5.

1) "Der gives altsaa disse tvende Grunde: Maalet og Nødvendigheden" 3: Materien. See Noten Pag. 16.

2) Dette Sted, som er enslydende med ausc. phys. 2, 3, er anført i § 4.

§ 6.

Ikke desmindre er det dog vist, at *ἀρχή* meget jævnlig bruges i Forbindelse med *αἰτία* for at betegne disse Tilværelsens Grunde som Principer, og at det ofte findes enestaaende i denne Betydning. *Ἀρχή* betegner nemlig Begyndelse eller Udgangspunkt, men da de ontologiske Grunde kunne betragtes som Udgangspunkter for al Tilværelse og al Bevægelse, saa kunne de passende antydes ved dette Navn. Vi ville anføre nogle Bevissteder.

De anima 2, 4 Bek. 415 b 7.

1) Ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰτία καὶ ἀρχή· ταῦτα δὲ πολλαχῶς λέγεται. ὁμοίως δ' ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς διωρισμένους τρόπους τρεῖς αἰτία· καὶ γὰρ ὄθεν ἢ κίνησις, αὕτη, καὶ οὐ̄νεκα, καὶ ὡς ἡ οὐσία τῶν ἐμψύχων σωμάτων ἢ ψυχὴ αἰτία. ὅτι μὲν οὖν ὡς οὐσία, δῆλον· τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ εἶναι πᾶσιν ἢ οὐσία, τὸ δὲ ζῆν τοῖς ζῶσι τὸ εἶναι ἐστι, αἰτία δὲ καὶ ἀρχὴ τούτων ἢ ψυχὴ.

Met. 1, 1 Bek. 981 b 28.

1) "Sjælen er det levende Legemes Grund og Princip. Disse Ord have flere Betydninger. Saaledes er ogsaa Sjælen Grund i de 3 bestemte Betydninger; thi det er den, hvorfra Bevægelsen udgaaer, og den er Maalet. Ogsaa er Sjælen Grund som de levende Legemers Substants. At den er det som Substants, er indlysende; thi Substanten er Tilværelsens Grund for alle, men for de Levende er Livet Tilværelsen; men Grund og Princip dertil er Sjælen."

Her betegne altsaa *ἀρχή* og *αἰτία* bevægende Kraft, Maal og Substants. Met. 6, 3 Bek. 1027 b 14 betegue de samme Ord: Materie, Maal og bevægende Kraft.

1) Τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἰτία καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες.

Met. 3, 2 Bek. 996 b 1.

2) Ἀλλὰ μὴν εἴ γε πλείους ἐπιστῆμαι τῶν αἰτίων εἰσι καὶ ἕτεραι ἑτέρας ἀρχῆς, τίνα τούτων φρατέον εἶναι τὴν ζητούμενην;

Met. 5, 12 Bek. 1019 b 3.

3) Καὶ γὰρ τὸ φθειρόμενον δοκεῖ δυνατόν εἶναι φθειρεσθαι ἢ οὐκ ἂν φθαρῆναι εἰ ἦν ἀδύνατον· νῦν δὲ ἔχει τινὰ διάθεσιν καὶ αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ τοιούτου πάθους.

Met. 6, 1 Bek. 1025 b 3.

4) Αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἰτία ζητεῖται τῶν ὄντων, δῆλον δὲ ὅτι ἢ ὄντα· ἔστι γάρ τι αἰτίον ὑγιείας καὶ εὐεξίας, καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰσιν ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα καὶ αἰτία, καὶ ὅλως δὲ πᾶσα ἐπιστήμη διανοητικὴ ἢ μετέχουσά τι διανοίας περὶ αἰτίας τε καὶ ἀρχῆς ἔστι ἢ ἀκριβεστέρας ἢ ἀπλουστέρας.

1) "Alle antage, at den saakaldte Visdom angaaer de første Grunde og Principerne."

2) "Da der gives flere Videnskaber om Grundene og særskilte for hvert Princip, hvilken af disse skulle vi da erklære for den, vi søge?"

Den, vi søge, er den, som omfatter alle Principer, den høieste og almindeligste Videnskab.

3) "Det, som gaaer til Grunde, synes at være beheftet med Muligheden dertil eller ikke at ville være gaaet til Grunde, dersom det var umuligt; men nu har det i sig en Disposition og Grund og Princip til en saadan Forandring."

4) "Man søger Principerne og Grundene til det Tilværende, naturligvis blot som saadant; thi der gives en Grund til Sundhed og Velbefindende; der gives Principer og Elementer og Grunde til det Mathematiske, og overhovedet gaaer enhver Erkjendelse ved Tænkningen eller som blot har nogen Del i Tænkningen, paa en mere eller mindre stringent Maade ud paa Grunde og Principer."

Met. 11, 7 Bek. 1063 b 36.

1) Πᾶσα δ' ἐπιστήμη ζητεῖ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίας
περὶ ἕκαστον τῶν ὑφ' αὐτὴν ἐπιστητῶν.

Met. 12, 4. Bek. 1070 b 26.

2) Αἰτίαι δὲ καὶ ἀρχαὶ τέτταρες.

Eth. Nic. 1, 12 Bek. 1102 a.

3) Τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τιμῶν
τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

Polit. 5, 2 Bek. 1302 a.

4) Ἐπεὶ δὲ σκοποῦμεν ἐκ τίνων αἴ τε στάσεις γίνον-
ται καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, ληπτέον καθό-
λου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν.

At ἀρχαὶ ogsaa alene bruges om disse Principer,
fremlyser af mangfoldige Steder, hvoraf jeg blot skal
anføre et Par.

De gen. et corr. 2, 9 Bek. 335 a 26.

5) Δεχτέον περὶ πάσης γενέσεως ὁμοίως πόσαι τε
καὶ τίνες αὐτῆς αἱ ἀρχαί.

Ligesom altsaa disse enkelte Videnskaber søge Prin-
ciperne for bestemte og begrændsede Gebeter af Tilværelsen,
saaledes søger Philosophien Principerne for det Tilværende i
abstrakt Forstand eller den rene Væren.

1) "Enhver Videnskab søger Principer og Grunde til alle
de under samme henhørende Gjenstande for Viden."

2) "Der ere 4 Grunde og Principer."

3) "Principet og Grunden til det Gode antage vi for
hellig og guddommeligt."

4) "Eftersom vi undersøge, hvoraf Oprørene og Foran-
dringerne i Statsforfatningerne opstaae, maa vi først i Al-
mindelighed angive Oprindelserne og Grundene til samme."

5) "Man bør paa lignende Maade om al Frembringelse
vise, hvormange og hvilke Principerne dertil ere."

Met. 1, 7. Bek. 988 a 18.

1) Συντόμως μὲν οὖν καὶ κεραλαιωδῶς ἐπεληλύθαι-
μεν τίνες τε καὶ πῶς τυγχάνουσιν εἰρηκότες περὶ τε τῶν
ἀρχῶν καὶ τῆς ἀληθείας.

Met. 9, 1 Bek. 1046 a 22.

2) Διὰ γὰρ τὸ ἔχειν τινὰ ἀρχὴν καὶ εἶναι τὴν ὕλην
ἀρχὴν τινα, πάσχει τὸ πάσχον.

Eth. magn. 1, 18 Bek. 1190 a.

3) Τὸ δὲ τέλος ἀρχῆ τινὶ ἔοικεν, καὶ τούτου ἕνεκὲν
ἔστιν ἕκαστον.

§ 7.

At Ordene *ἀρχή* og *αἴτιον* imidlertid i denne Sammenhæng ikke ere tautologiske Udtryk, antydes allerede klart ved saadanne Steder, hvor de bestemtere adskilles, f. Ex.

Met. 1, 2 Bek. 982 a 4.

I det Følgende nævnes 3, nemlig Materien, Formen og den bevægende Kraft.

1) "Kortelig altsaa og i Hovedpunkterne have vi paavist, af hvem og hvorledes der er anstillet Undersøgelser om Principerne og Sandheden."

Han har nemlig i de foregaaende Kapitler vist, hvorledes af de ældre Physiologer først et materielt Princip, dernæst et bevægende, og endelig et Formprincip var bleven søgt.

2) "Ved at have et Princip og derved, at Materien er et Princip, lider det Lidende."

3) "Maalet synes at være et Princip, og for dettes Skyld er enhver Ting."

1) Τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτόν, ἡ περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη σοφία ἐστίν.

Met. 1, 5 Bek. 986 b 33.

2) (Παρμενίδης) δύο τὰς αἰτίας καὶ δύο τὰς ἀρχὰς τίθησι, θερμὸν καὶ ψυχρόν.

Met. 7, 13 Bek. 1038 b 6.

3) Δοκεῖ δὲ καὶ τὸ καθόλου αἰτιὸν τισιν εἶναι μάλιστα, καὶ εἶναι ἀρχὴ τὸ καθόλου.

I Grundenes Følge kan nemlig hver i Forhold til sin Virkning vel kaldes en ἀρχή, men overskues den hele Række, kan kun den absolute og høieste kaldes saaledes, medens de andre blot ere αἰτία.

De gen. et corr. 1, 7 Bek. 324 a 27.

4) Ἡ γὰρ ἀρχὴ πρώτη τῶν αἰτιῶν.

Phys. ausc. 8, 1 Bek. 252 b 4.

5) Τῶν μέντοι ἀρχῶν οὐκ ἔστιν ἕτερον αἰτιον ἀδιδίων οὐσῶν.

Met. 1, 2 Bek. 983 a 8.

1) "Dette vil være at undersøge, hvilke Grunde de ere, og hvilke Principer de ere, om hvilke Kundskab kaldes Visdom."

2) "Parmenides antager Grundene for tvende og Principerne for tvende, det Varme og det Kolde."

3) "Ogsaa forekommer det Almindelige Nogle helst at være en Grund og det Almindelige at være et Princip."

4) "Principet er nemlig den første af Grundene."

5) "Til Principerne gives der ingen anden Grund; de ere evige."

Deres Evighed er imidlertid, efter Aristoteles, ikke Aarsagen til, at der ingen Grund gives til dem; thi, som han siger, andre evige Sandheder f. Ex. at Vinklerne i en Triangel ere = 2 R, kunne dog begrundes.

1) "Ὁ τε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις.

Met. 1, 9 Bek. 992 a 30.

2) Οὐδὲ δὴ ὅπερ ταῖς ἐπιστήμαις ὁρῶμεν ὄν αἴτιον, διὸ καὶ πᾶς νοῦς καὶ πᾶσα φύσις ποιεῖ, οὐδὲ ταύτης τῆς αἰτίας, ἣν φαμεν εἶναι μίαν τῶν ἀρχῶν, οὐθὲν ἀπτεται τὰ εἶδη.

Met. 2, 2 Bek. 994 a 1.

3) Ἄλλὰ μὴν ὅτι γ' ἐστὶν ἀρχή τις καὶ οὐκ ἄπειρα τὰ αἴτια τῶν ὄντων — δηλον.

Mech. init. Bek. 847 b 15.

4) Πάντων δὲ τῶν τοιούτων ἔχει τῆς αἰτίας τὴν ἀρχὴν ὁ κύκλος.

De an. gen. 5, 7 Bek. 788 a 14.

5) Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἀρχὴν εἶναι τὸ αὐτὴν μὲν αἰτίαν εἶναι πολλῶν, ταύτης δ' ἄλλο ἀνωθεν μηθέν.

Ifølge denne Sprogbrug ere altsaa ikke alle αἰτία ἀρχαί, men kun de første og oprindeligste,

1) "Gud antages af Alle for at være iblandt Grundene og for et Princip."

2) "Heller ikke med det, som vi see er Grund for Videnskaberne, hvorfor al Fornuft og al Natur virker, heller ikke med denne Grund, som vi sige er et af Principerne, staae Ideerne i nogen Berørelse."

Talen er om Finalprincipet. Aristoteles bekjæmper paa dette Sted Platons Ideelære.

3) "At der er et Princip, og at Rækken af Tilværelsens Grunde ikke er uendelig, er klart."

4) "Til alt saadant indeholder Cirkelen den første og oprindeligste Grund."

Det aristoteliske Universum er kugleformet, og deri bevæge sig de enkelte Himmellegerer i concentriske Kredse.

5) "Deri bestaaer det at være et Princip selv at være Grund til Meget, men at intet Andet ligger ovenover dette."

medens derimod alle *ἀρχαί* ere *αἰτία*. Der gives imidlertid ogsaa en anden Udtryksmaade, efter hvilken *αἰτία* er det engere, *ἀρχή* det videre Begreb, idet enhver Aarsag er en *ἀρχή*, et Udgangspunkt. Saaledes siges i

Met. 5, 1 (see § 2).

πάντα γὰρ τὰ αἰτία ἀρχαί.

Met. 4, 2 Bek. 1003 b 22.

1) *Ἐὶ δὴ τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν ταὐτὸν καὶ μία φύσις, τῷ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις ὥσπερ ἀρχὴ καὶ αἰτιον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνὶ λόγῳ δηλούμενα.*

§ 8.

For nærmere at oplyse og begrænde Betydningen

1) "Saafernt ellers det Ene og det Værende er det Samme og een Natur, idet de følge med hinanden ligesom Princip og Grund, men ikke som indstuttede i eet Begreb."

Dette Sted handler om Metaphysikens Indhold. Metaphysiken undersøger ikke den i enkelte Retninger til et specielt Indhold bestemte, men derimod den rene, abstrakte Væren og dens forskjellige Arter, f. Ex. Væren som Substants, som Qualitet, som Overgang til Substants, Vorden og Forgaaen, som Negation, og det nærmeste, mere fyldige Begreb, Eet og sammes Arter, f. Ex. det Identiske, Lige, etc. Begreberne Værende og Eet, ere, som Aristoteles siger, ikke identiske eller congruente, men følge med hinanden, idet det indholdsrigere medfører det mindre fyldige. Til Exempel paa denne Brug af *ἀκολουθεῖν* har Schwegler passende anført Cat. 12 *δυσὶν μὲν γὰρ ὄντων ἀκολουθεῖ εὐθύς τὸ ἐν εἶναι, ἐνὸς δὲ ὄντος οὐκ ἀναγκαῖον δύο εἶναι.* Saaledes ogsaa *ἐπομαι*. See de af Schwegler 3 Bd. Pag. 153 anførte Exempler, hvortil kan føies Met. 5, 3 *ᾧ μὲν γὰρ ἡ διαφορὰ ὑπάρχει, καὶ τὸ γένος ἀκολουθεῖ.* For Resten er det af dette Sted ikke ganske klart, om *ἀρχή* er at opfatte som det engere eller videre Begreb.

af Ordet *ἀρχή* ville vi sammenstille det med flere andre Ord, med hvilke det jævnlig sættes i Forbindelse hos Aristoteles. Saadanne Ord ere *στοιχείον, πέρας* og *δύναμις*.

Ἀρχή og *στοιχείον*¹⁾ forbindes ofte. Ogsaa *αἰτία* slutter sig jævnlig dertil. Ordet *στοιχείον* betegner de oprindeligste Bestanddele, hvoraf Noget er sammensat, som ikke mere lade sig dele efter deres Art, om end efter Quantiteten. Saaledes tales om Legemernes Elementer; ligeledes om Bevisernes Elementer: de første Beviser, som indeholdes i mange andre, overhovedet om hvad der er lidet, enkelt, udeleligt og tilstede i meget Andet, f. Ex. de almindeligste Begreber som Eet, Punktet. I denne Henseende grændser det nær til *ἀρχή*, der ogsaa betegner saavel Tingenes første og simpleste Elementer, som Tænkningens og Videnskabernes første Axiomer. Ogsaa *ἀρχή* er altid noget enkelt og eet.²⁾

Met. 6, 1 Bek. 1025 b 4.

³⁾ *Καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα καὶ αἰτία.*

Met. 12, 1 Bek. 1069 a 25.

⁴⁾ *Τῆς γὰρ οὐσίας ἐξήτουν ἀρχὰς καὶ στοιχεῖα καὶ αἰτία.*

Met. 5, 3 Bek. 1014 b 8.

¹⁾ Om *στοιχείον* handler Aristoteles i Met. 5, 3.

²⁾ Analyt. post. 1, 23 Bek. 84 b 37.

³⁾ "Ogsaa for det Mathematiske gives der Principer og Elementer og Grunde."

⁴⁾ "Thi for Substanten søgte (de ældre Philosopher) Principer og Elementer og Grunde."

1) Διὸ καὶ τὸ ἐν καὶ τὴν στιγμὴν ἀρχάς τιςι δοκεῖ εἶναι.

Met. 3, 3 Bek. 998 a 20.

2) Περὶ τε τούτων οὖν ἀπορία πολλή — καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, πότερον δεῖ τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν ἢ μᾶλλον ἐξ ὧν ἐνυπαρχόντων ἐστὶν ἕκαστον πρῶτον. Οἷον φωνῆς στοιχεῖα καὶ ἀρχαὶ δοκοῦσιν εἶναι ταῦτ' ἐξ ὧν σύγκεινται αἱ φωναὶ πᾶσαι πρῶτων ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν ἢ φωνή.

De gen. et corr. 2, 1 Bek. 329 a 5.

3) Ὅτι μὲν οὖν τὰ πρῶτα ἀρχὰς καὶ στοιχεῖα καλῶς ἔχει λέγειν ἔστω συνομολογούμενον, ἐξ ὧν μεταβαλλόντων ἢ κατὰ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν ἢ κατ' ἄλλην μεταβολὴν συμβαίνει γένεσιν εἶναι καὶ φθοράν.

De anima 1, 2 Bek. 404 b 8.

1) "Derfor synes ogsaa Enheden og Punktet Nogle at være Principer."

Disse Begreber ere nemlig paa dette Sted betegnede som Elementer.

2) "Dette er et stort Problem — og ligeledes angaaende Principerne, om man bør erklære Arterne for Elementer og Principer eller snarere enhver Tings første Grundbestanddele, f. Ex. Lydens Elementer og Principer synes at være de første Grundbestanddele, hvoraf alle Lyd ere sammensatte, men ikke det Fælles, Lyden."

Dette er et af de Problemer, Aristoteles har opstillet i Begyndelsen af Metaphysiken. Han anfører i dette Capitel Grunde for og imod disse Alternativer, men fremstiller hverken her eller andensteds et bestemt Resultat af disse Undersøgelser.

3) "Det være en afgjort Sag, at det er rigtigt at kalde de første Grundstoffer, ifølge hvis Forandring ved Forening og Adskillelse eller paa anden Maade Vorden og Forgaaen finder Sted, Principer og Elementer."

1) "Ὅσοι δ' ἐπὶ τὸ γινώσκειν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων (ἀπέβλεψαν), οὗτοι δὲ λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς, οἱ μὲν πλείους ποιοῦντες, οἱ δὲ μίαν ταύτην, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς μὲν ἐκ τῶν στοιχείων πάντων, εἶνα δὲ καὶ ἕκαστον ψυχὴν τούτων.

Altsaa ere Elementerne Principer. Men disse Begreber ere dog ikke congruente. Forskjellen sees af

Met. 12, 4 Bek. 1070 b 22.

2) Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ ἐνυπάρχοντα αἷτια, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτὸς οἷον τὸ κινεῖν, δῆλον ὅτι ἕτερον ἀρχὴ καὶ στοι-

1) "Men de, der saae hen til Erkjendelsen og Evnen til ved Sandsning at opfatte Gjenstandene, kalde Sjælen Principerne, idet Nogle antog den for flere, Andre for eet, saaledes som Empedokles mente, at den bestaaer af alle Elementer, og at ethvert af dem udgjør en Del deraf."

I dette Kapitel gjennemgaaer Aristoteles de ældre Philosophers Lære om Sjælen. De dele sig i 2 Klasser, de, der satte det Væsentlige og Characteristiske i Bevægelsen (dertil hørte Demokrits atomistiske System og Anaxagoras's Lære om νοῦς), og de, der fortrinsvis betragtede Sjælen som erkjendende og sandsende. Disse søgte en Forbindelse mellem Sjælen og den ydre Verden og antog, at Sjælen opfattede Tingene derved, at den havde samme Bestanddele som disse (similia similibus cognoscuntur). Til denne Klasse hørte Empedokles og Platons Ideelære.

2) "Men eftersom ikke alene det, som findes i Tingene, er Aarsager, men ogsaa Noget udenfor Tingene, saasom den bevægende Kraft, saa er det tydeligt, at Princip og Element ere forskjellige Begreber, men begge ere Grunde, og i disse Dele inddeles Principet, men den ene Del er som den, der bevirker Bevægelse og Stillestaaen, et Princip og Substants. Ifølge Analogien er der altsaa 3 Elementer, men 4 Grunde og Principer."

χειον, αἴτια δ' ἄμρω· καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή, τὸ δ' ὡς κινουῦν ἢ ἰστὰν ἀρχή τις καὶ οὐσία. ὥστε στοιχεῖα μὲν κατ' ἀναλογίαν τρία, αἰτίαι δὲ καὶ ἀρχαὶ τέτταρες.

§ 9.

Forholdet imellem ἀρχή og πέρας har Aristoteles selv angivet i

Met. 5, 17 Bek. 1022 a 10.

1) "Ὅστε φανερόν ὅτι ὁσαχῶς τε ἡ ἀρχή λέγεται, τοσαυταχῶς καὶ τὸ πέρας, καὶ ἔτι πλεοναχῶς· ἡ μὲν γὰρ ἀρχή πέρας τι, τὸ δὲ πέρας οὐ πᾶν ἀρχή.

Hos Aristoteles bruges πέρας sædvanlig enten i den almindelige Betydning af Begrændsning, Bestemmelse eller i den speciellere af Maal, f. Ex.

De anima 1, 3 Bek. 407 a 23.

2) *Τῶν μὲν γὰρ πρακτικῶν νοήσεων ἔστι πέρατα (πᾶσαι γὰρ ἑτέρου χάριν), αἱ δὲ θεωρητικαὶ τοῖς λόγοις ὁμοίως*

De 3 Elementer ere Form, Negation og Materie; de 4 Principer ere Form, Negation, Materie og bevægende Kraft.

1) "Saaledes er det indlysende, at Grændse siges i lige-
saamange Betydninger som Princip, og endnu i flere; thi Principet er en Grændse, men ikke enhver Grændse et Princip."

Πέρας, som Aristoteles forklarer i Met. 5, 17, er nemlig
a) Grændse, det Yderste i enhver Ting, udenfor hvilket Intet, og indenfor hvilket Alt findes, b) en Størrelses Form.
c) Maalet, hvortil en Bevægelse eller Handling sigter, undertiden ogsaa det Punkt, hvorfra den gaaer ud, endelig d) en Tings Væsen og Begreb, som Erkjendelsens og altsaa Tingens Grændse.

2) "De praktiske Tanker have deres Bestemmelse (thi de gaae alle paa noget andet); de theoretiske begrændses ligeledes ved Tankens Natur. Enhver Tanke er nemlig en Begrebsbestemmelse eller et Bevis. Beviserne udgaae fra en Begyndelse og have deres Endemaal i Syllogismen eller Conclusionen — Begrebsbestemmelserne ere alle begrændsede."

ὀρίζονται. λόγος δὲ πῶς ὀρισμὸς ἢ ἀπόδειξις· αἱ δ' ἀποδείξεις καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἔχουσι πῶς τέλος τὸν συλλογισμὸν ἢ τὸ συμπέρασμα — οἱ δ' ὀρισμοὶ πάντες πεπερασμένοι.

Phys. ausc. 3, 4 Bek 203 b 7.

1) Τοῦ δὲ ἀπείρου οὐκ ἔστιν ἀρχή· εἴη γὰρ ἂν αὐτοῦ πέρασ.

Met. 9, 6 Bek. 1048 b 18.

2) Τῶν πράξεων, ὧν ἔστι πέρασ, οὐδεμία τέλος ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ τέλος.

Met. 2, 2 Bek. 994 b 12.

3) Οἱ τὸ ἀπείρου ποιοῦντες λανθάνουσιν ἔξαιροῦντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν· καίτοι οὐθεὶς ἂν ἐγχειρήσειεν οὐθέν

Aristoteles søger her at vise, at Tænkningen ikke er en Cirkelbevægelse.

1) "Det Ubegrændsede har ingen Begyndelse; ellers vilde det have en Grændse."

2) "Af saadanne Handlinger, som have en Grændse, er ingen et Maal, men gaaer blot ud paa et Maal."

Saadanne Handlinger ere f. Ex. at lære, at blive sund, at bygge, hvilke blot udtrykke en efter sin Natur ufuldendt Bevægelse (*κίνησις*) mod et vist Maal, men ikke en afsluttet Virksomhed (*ἐνεργεία*), f. Ex. at tænke, at være lykkelig.

3) "De, som antage en uendelig Række, mærke ikke selv, at de ophæve det Godes Begreb, og dog vilde Ingen forsøge at gjøre Noget, naar han ikke vilde komme til en Grændse; heller ikke vilde der være nogen Fornuft deri; thi i en Hensigt handler stedse den Fornuftige; men dette er en Grændse; thi Maalet er en Grændse."

Den uendelige Række, hvorom Talen her er, er den uendelige Række af Øiemed. Ogsaa her maa findes et Sidste, en Grændse; ellers ophæves Begrebet om det Gode og om fornuftig Handling. Aristoteles bestrider i alle Retninger Forestillingen om den uendelige Række.

πράττειν μὴ μέλλων ἐπὶ πέρας ἤξειν οὐδ' ἂν εἴη νοῦς ἐν τοῖς τοιοῦτοις· ἔνεκα γὰρ τινος αἰεὶ πράττει ὅ γε νοῦν ἔχων τοῦτο γὰρ ἐστὶ πέρας· τὸ γὰρ τέλος πέρας ἐστίν.

§ 10.

Δύναμις og *ἀρχή* forbindes ofte, da disse Ord paa et vist Gebet af deres Betydninger grændse nær til hinanden; *ἀρχή* er nemlig det almindeligere, *δύναμις* det speciellere Begreb.

Met. 5, 12 Bek. 1019 a 15.

1) *Δύναμις λέγεται ἢ μὲν ἀρχὴ κινήσεως ἢ μεταβολῆς ἢ ἐν ἐτέρῳ ἢ ἕτερον.*

Met. 9, 2 Bek. 1046 b 2.

2) *Διὸ πᾶσαι αἱ τέχναι καὶ αἱ ποιητικαὶ [καὶ] ἐπιστήμαι δυνάμεις εἰσὶν· ἀρχαὶ γὰρ μεταβλητικαὶ εἰσὶν ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο.*

De anima 2, 2 Bek. 413 a 25.

3) *Διὸ καὶ τὰ φνόμενα πάντα δοκεῖ ζῆν· φαίνεται*

1) "Magt el. Evne kaldes Princippet til en Bevægelse eller Forandring i noget Andet som andet."

Det Sidste foies til for at møde den Indvending, at En kan virke paa sig selv, f. Ex. den, der helbredes, helbrede sig selv; men han er da Aarsag til Bevægelsen eller Forandringen som Læge og ikke som den, der helbredes.

2) "Derfor ere alle Konsterne og de frembringende Videnskaber Magter; thi de ere Principleer, der bevirke Forandring i noget Andet som saadant."

Καὶ bør vistnok udelades foran *ἐπιστήμαι*, da *ποιητικαὶ* neppe vilde faae en særegen Plads mellem *τέχναι* og *ἐπιστήμαι*, og *ἐπιστήμαι* heller ikke vel her kunde undvære dette Epitheton. Til Forklaring see Met. 11, 2 Bek. 1064 a 10 fra Ordene: *ἐπεὶ ὅστις τις ἢ περὶ φύσεως ἐπιστήμη* — — — til 18 *δῆλον ἐκ τούτων.*

3) "Derfor synes Alt, hvad der voxer, at leve; thi det

γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην δι' ἧς ἀΐξουσιν τε καὶ φθίσουσιν λαμβάνουσιν.

§ 11.

Efter disse Sammenstillinger og Betragtninger over de med ἀρχή beslægtede og jævnlig forbundne Begreber ville vi nu nærmere begrænde dette Ords Betydning og bestemme dets eiendommelige Brug, hvori det ikke pleier at afvexle med andre Ord. Ἀρχή betyder Begyndelse; men Begyndelsen, fra den ene Side betragtet, er det, foran hvilket Intet er, fra den anden, det, efter hvilket en Række følger. De tvende væsentlige Momenter, der constituere dette Begreb, ere altsaa deels Forestillingen om det Oprindelige, Første og Primitive, deels om Noget, hvorfra en Vorden, en Bevægelse udgaaer enten i Phænomenernes Verden eller i Erkjendelsen. Vi skulle i den specielle og eiendommelige Brug af Ordet finde tilstrækkelige Beviser paa disse tvende, ofte nøie forenede Hovedmomenter i Ordets Betydning og saaledes vise, hvor rigtigt Aristoteles har bestemt Begrebet i

Met. 5, 1 Bek. 1013 a 17.

1) Πασῶν μὲν οὖν κοινὸν τῶν ἀρχῶν τὸ πρῶτον εἶναι, ὅθεν ἢ ἔστιν ἢ γίγνεται ἢ γιγνώσκειται.

De art. poet. 7 Bek. 1450 b 27.

2) Ἀρχὴ δ' ἐστὶν ὃ αὐτὸ μὲν μὴ ἐξ ἀνάγκης μετ' ἄλλο ἐστί, μετ' ἐκεῖνο δ' ἕτερον πέφυκεν εἶναι ἢ γίνεσθαι.

viser sig at have en saadan Magt og Princip i sig, ved hvilket det faaer Væxt og Affagelse."

1) See § 2.

2) "Begyndelse er det, der selv ikke nødvendig er efter

§ 12.

Ἀρχή betyder det Oprindelige, Første og Primitive saavel i den ydre Verden som i Erkjendelsen. Analyt. post. 1, 2 Bek. 72 a 6.

1) Ταῦτὸ γὰρ λέγω πρῶτον καὶ ἀρχήν.
Met. 11, 1 Bek. 1059 b 28.

2) Ταῦτα γὰρ μάλιστα ἐν ὑποληφθεῖῃ περιέχειν τὰ ὄντα πάντα καὶ μάλιστα ἀρχαῖς εἰκέναι διὰ τὸ εἶναι πρῶτα τῇ φύσει.

Hvor Talen ikke er om de forskjellige constitutive Momenter i Tilværelsen, men om den oprindelige Tilværelse selv, den primitive Substants, hvorved Aristoteles oftere opkaster det Spørgsmaal, om den skal sættes i de sidste Elementer og Grundbestanddele (στοιχεῖα) -eller i de almindelige Begreber og da enten i de høieste og mest omfattende Slægtsbegreber, det Værende og det Ene, eller i de lavere, Individerne nærmest staaende, Arterne, eller i det Individuelle, der bruges altid ἀρχαί.

noget andet, men efter hvilket noget andet naturligt er eller vorder."

See ogsaa de anim. gen. 5, 7 under § 7.

1) "Jeg kalder nemlig det Samme det Første og Principet."

2) "Disse Begreber kunde man snarest antage for at omfatte den hele Tilværelse og mest at ligue Principer, fordi de ere de første ifølge Naturen."

Ved ταῦτα forstaaes de almindeligste og mest omfattende Begreber, det Værende og det Ene. Disse ere de af Naturen første. Dette gaaer paa den hos Aristoteles jævnlig forekommende Adskillelse mellem det af Naturen eller i sig selv og det med Hensyn til os og vor Erfaring første. Jeg skal blot anføre et Sted af Anal. post. 1, 2, som er alde-

1) Met. 3, 3 Bek. 998 a 20. See § 8.

Met. 12, 1 Bek. 1069 a 26.

2) Οἱ μὲν οὖν νῦν τὰ καθόλου οὐσίας μᾶλλον τιθέασιν τὰ γὰρ γένη καθόλου, ἅ φασιν ἀρχὰς καὶ οὐσίας εἶναι μᾶλλον διὰ τὸ λογικῶς ζητεῖν.

Met. 3, 1 Bek. 995 b 27.

3) Καὶ πότερον αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ γένη ἐστὶν ἢ εἰς ἃ διαιρεῖται ἐνυπάρχοντα ἕκαστον καὶ εἰ τὰ

les tydeligt: πρότερα δ' ἐστὶ καὶ γνωριμώτερα διχῶς· οὐ γὰρ ταῦτόν πρότερον τῇ φύσει καὶ πρὸς ἡμᾶς πρότερον, οὐδὲ γνωριμώτερον καὶ ἡμῖν γνωριμώτερον. λέγω δὲ πρὸς ἡμᾶς μὲν πρότερα καὶ γνωριμώτερα τὰ ἐγγύτερον τῆς αἰσθήσεως, ἀπλῶς δὲ πρότερον καὶ γνωριμώτερα τὰ πορρωτέρον· ἐστὶ δὲ πορρωτάτω μὲν τὰ καθόλου μάλιστα, ἐγγυτάτω δὲ τὰ καθ' ἕκαστου. Det Første er altsaa det Almindelige, det Andet det Individuelle.

1) See ogsaa Met. 11, 1 Bek. 1059 b 21, hvor den samme Undersøgelse anstilles.

2) "De nuværende Philosopher antage det Almindelige snarere for Substantser; thi Slægtsbegreberne ere almindelige, hvilke de sige snarere at være Principer og Substantser, fordi de undersøge Sagen begrebsmæssigt."

Det Sidste oplyses bedst ved Met. 11, 1 Bek. 1059 b 25 πᾶς γὰρ λόγος καὶ πᾶσα ἐπιστήμη τῶν καθόλου καὶ οὐ τῶν ἐσχάτων. At al Begreb og al Viden gaaer paa det Almindelige, er en Sætning, hvorom Aristoteles er aldeles enig med Platon.

3) "(Der sporges), om Principerne og Elementerne bestaae i Slægterne eller i Tingenes sidste Bestanddele, og hvis det er Slægterne (de almindelige Begreber), om det er dem, der sidst udsiges om Individierne, eller de første, f. Ex. om levende Væsen eller Menneske er Princip og det i høiere Grad end det Individuelle."

Bonitz observatt. critt. in Aristot. libros metaph. Berol.

γένη, πότερον ὅσα ἐπὶ τοῖς ἀτόμοις λέγεται τελευταῖα ἢ τὰ πρῶτα, οἷον πότερον ζῶον ἢ ἄνθρωπος ἀρχή τε καὶ μᾶλλον ἐστὶ παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον.

Met. 3. 6 Bek. 1003 a 5.

1) Ταύτας τε οὖν τὰς ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορῆσαι περὶ τῶν ἀρχῶν, καὶ πότερον καθόλου εἰσὶν ἢ ὡς λέγο-

1842 Pag. 51 vil have Artiklen foran ἀρχαί og στοιχεῖα ud-slettet. Dette bifaldes af Schwegler Comment. Pag. 116. Mig forekommer det ikke nødvendigt, og det er heller ikke op-taget i Bonitzs nye Udg. af Arist. Metaph. Bonn 1848 Pag. 40.

1) "Disse Spørgsmaale maa man nødvendig opkaste om Principerne, samt om de ere almindelige eller af samme Beskaffenhed som det Individuelle; thi dersom de ere almindelige, blive de ikke Substantser; thi intel Almindeligt betegner et bestemt "dette," men et "saadant." Men Substants er en individuël Bestemthed — — — dersom altsaa Principerne ere almindelige, er dette Tilfældet, men hvis de derimod ikke ere almindelige, men af individuel Natur, blive de ikke Gjenstand for Videnskab; thi Videnskab om Alt er almindelig, saa at der maatte være andre Principer, som gik forud for Principerne og vare almindelige, hvis der skulde være nogen Viden om dem."

Dette Sted berører en af Aristoteles selv neppe tilstrækkelig løst Vanskelighed i hans System, nemlig Forholdet imellem det Almindelige og det Individuelle. Platon havde tillagt det Almindelige (Ideerne) en selvstændig Existents, adskilt fra de individuelle Gjenstande. Men hos Aristoteles, der paa det Ivrigste bejæmper denne Lære, og for hvem den oprindelige Tilværelse er Substanten (Met. 7, 1, Bek. 1028 a 30), men Substanten Individet (Cat. hele cap. 5, ἡ πρώτη οὐσία Met. 7, 13 Bek. 1038 b 10); opstaaer det vanskelige Spørgsmaal, hvorledes disse individuelle Principer kunne opfattes af Erkjendelsen, der altid gaar paa det Almindelige. See Zeller Phil. der Gr. 2 Bd. 398-409, Ritter 3 Bd. 124 etc.

μεν τὰ καθ' ἑκαστα, εἰ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσονται οὐσίαι, οὐθὲν γὰρ τῶν κοινῶν τόδε τι σημαίνει ἀλλὰ τοιόνδε, ἢ δὲ οὐσία τόδε τι — — — εἰ μὲν οὖν καθόλου αἰ ἀρχαί, ταῦτα συμβαίνει· εἰ δὲ μὴ καθόλου ἀλλ' ὡς τὰ καθ' ἑκαστα, οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί· καθόλου γὰρ αἰ ἐπιστῆμαι πάντων. ὥστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἔτεραι πρότεραι τῶν ἀρχῶν αἰ καθόλου κατηγορούμεναι, ἄνπερ μέλλη ἔσεσθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

§ 13.

Fremdeles betegnes de intelligible Principer, det, som i al Viden er det Første og Oprindelige, ved Ordet *ἀρχαί*. Al videnskabelig Bevisførelse (*ἀπόδειξις*) beroer paa høiere Forudsætninger, men her maa findes en Grændse, en Primitivitet; ellers vilde vi atter træffe paa den af Aristoteles saa skarpt bestridte uendelige Række. Den afledede, middelbare Viden har sin Grændse i den umiddelbare; Principet for al Viden er ikke Viden selv, men en umiddelbar Erkjendelse, hvorved de høieste Principer opfattes. Disse høieste Principer ere da deels de for alle Videnskaber fælleds formale Grundsætninger, Axiomerne, de første og almindeligste Grundbegreber, deels de for enhver enkelt Videnskab eiendommelige ved Sandning eller ved Induction opfattede Principer¹⁾. Dette skulle vi nu nærmere paavise ved bestemte Steder hos Aristoteles, i hvilke vi især maa lægge Vægt paa det Oprindelige og Primitive i Begrebet om Principer.

¹⁾ Analyt. post. 1, 32 Bek. 88 b 27. *Αἰ γὰρ ἀρχαὶ διτταί, ἐξ ὧν καὶ περὶ ὅ, αἰ μὲν οὖν ἐξ ὧν, κοιναί, αἰ δὲ περὶ ὅ, ἰδίαι, οἷον ἀριθμὸς, μέγεθος.*

Analyt. post. 1, 2 Bek. 72 a 7.

1) Ἀρχὴ δ' ἐστὶν ἀποδείξεως πρότασις ἄμεσος, ἄμεσος δὲ, ἣς μὴ ἐστὶν ἄλλη προτέρα — ἣν δ' ἀνάγκη ἔχειν τὸν ὀτιοῦν μαθησόμενον, ἀξίωμα.

Analyt. post. 1, 2 Bek. 71 b 19.

2) Εἰ τοίνυν ἐστὶ τὸ ἐπίστασθαι οἷον ἔθεμεν, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποδεικτικὴν ἐπιστήμην ἐξ ἀληθῶν τ' εἶναι καὶ πρώτων καὶ ἀμέσων καὶ γνωριμωτέρων καὶ προτέρων καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος· οὕτω γὰρ ἔσονται καὶ αἱ ἀρχαὶ οἰκεῖαι τοῦ δεικνυμένου.

Anal. post. 2, 9 Bek. 93 b 21.

3) Ἔστι δὲ τῶν μὲν ἕτερόν τι αἰτίον, τῶν δ' οὐκ ἐστὶν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τῶν τί ἐστὶ τὰ μὲν ἄμεσα καὶ

1) "Princip for Beviset er en umiddelbar Sætning; men umiddelbar er den, som ikke har nogen anden foran sig — men den, som man nødvendig maa have, naar man skal lære hvilket som helst, er et Axiom."

2) "Dersom altsaa det at vide er det, vi have fastsat, saa maa nødvendig den paa Beviser grundede Viden beroe paa Noget, som er sandt og oprindeligt og umiddelbart, og som er mere erkjendeligt og tidligere end Conclusionen og begrundende samme; thi saaledes ville ogsaa Principerne være eiendommelige for det, der bevises."

"Det, vi have fastsat" er, at al Viden er at kjende Aarsagerne til en Ting, hvorfor den er og ikke kan være anderledes. At den videnskabelige Bevisførelse i hver Videnskab maa være bygget paa den specielle Videnskabs eiendommelige Principer, er en Sætning, Aristoteles oftere udtaler.

3) "Nogle Ting have deres Grund i noget andet, andre ikke, saa at det er aabenbart, at ogsaa af Begreberne nogle ere umiddelbare og Principer, hvis baade Tilværelse og Begreb man maa forudsætte eller paa anden Maade tydeliggjøre; hvilket Arithmetikeren gjør; han forudsætter nemlig Eenhedens Begreb og Tilværelse."

ἀρχαὶ εἰσιν, ἃ καὶ εἶναι καὶ τί ἐστὶν ὑποθέσθαι δεῖ ἢ ἄλλον τρόπον φανερὰ ποιῆσαι ὅπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ καὶ γὰρ τί ἐστὶ τὴν μονάδα ὑποτίθεται, καὶ ὅτι ἐστίν.

Eth. Nic. 1, 7 Bek. 1098 a 33.

1) Οὐκ ἀπαιτητέον δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως ἀλλ' ἱκανὸν ἐν τισὶ τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς, οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι πρῶτον καὶ ἀρχή· τῶν ἀρχῶν δ' αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωροῦνται, αἱ δ' αἰσθηθεῖσι, αἱ δ' ἐθισμῶ τινί, καὶ ἄλλαι δ' ἄλλως.

Disse ere altsaa i de enkelte Retninger de specielle videnskabelige Principer (ἀρχαὶ ἐπιστημονικαί), men fælleds for alle ere de almindelige logiske Principer (ἀρχαὶ ἀποδεικτικαί eller συλλογιστικαί). Blandt disse er Modsigelsens Grundsætning den første og til Grund liggende.

Met. 4, 3 Bek. 1005 b 33.

2) Φύσει γὰρ ἀρχὴ καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωμαίων αὕτη πάντων.

Met. 3, 2 Bek. 996 b 26.

3) Ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, πό-

* 1) "Heller ikke maa man i Alt paa lige Maade fordre Grunden, men det er i visse Tilfælde nok, at det rigtigt paa-vises, at Noget er, f. Ex. ved Principerne. At det er, er det første og et Princip; men af Principerne opfattes nogle ved Induction, andre ved Sandsning, andre ved en vis Tilvænnelse, andre paa andre Maader."

Inductionen er den Tænkningens Vei, som fører fra det Enkelte og for os Erkjendeligere til det Almindelige eller det i sig selv Erkjendeligere. Syllogismen gaaer i modsat Retning. Ved ἐθισμός opfattes de ethiske Principer.

2) "Thi efter sin Natur er dette (Contradictionsprincipet) ogsaa Princip for alle de andre Axiomer."

3) "Ogsaa er det omtvisteligt, om Principerne for Bevis-

τερον μιᾶς ἐστὶν ἐπιστήμης ἢ πλειόνων ἀμφισβητήσιμόν ἐστιν. λέγω δὲ ἀποδεικτικὰς τὰς κοινὰς δόξας, ἐξ ὧν ἅπαντες δεικνύουσιν, οἷον ὅτι πᾶν ἀναγκαῖον ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι, καὶ ἀδύνατον ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι.

§ 14.

Som det Første og Oprindeligste saavel paa Phænomenernes som paa Erkjendelsens Gebet er Principet altid noget Enkelt og Eet.

Met. 10, 1 Bek. 1052 b 31.

1) Ἐν πᾶσι δὴ τούτοις μέτρον καὶ ἀρχὴ ἐν τι καὶ ἀδιαίρετον, ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς γραμμαῖς χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίῳ· πανταχοῦ γὰρ τὸ μέτρον ἐν τι ζητοῦσι καὶ ἀδιαίρετον· τοῦτο δὲ τὸ ἀπλοῦν ἢ τῷ ποιῶ ἢ τῷ ποσῶ.

Analyt. post. 1, 23 Bek. 84 b.

2) Καὶ ὡσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἢ ἀρχὴ ἀπλοῦν, τοῦτο δ' οὐ ταῦτο πανταχοῦ, ἀλλ' ἐν βάρει μὲν μᾶ, ἐν δὲ μέλει δίσις, ἄλλο δ' ἐν ἄλλῳ, οὕτως ἐν συλλογισμῶ τὸ ἐν

førelsen høre til een Videnskab eller til flere. Principer for Bevisførelse kalder jeg de almindelig antagne Sætninger, hvorfra Alle gaae ud i deres Beviser, f. Ex. at Alt enten maa bekræftes eller benægtes, og at det er umuligt paa een Gang at være og ikke være."

1) "I alle disse Ting er Maalet og Principet en Eenhed og noget Udeleligt, saaledes som man ogsaa i Linierne betjener sig af den ene Fods Linie som Eenhed. Thi allevegne søger man som Maal en Eenhed og noget Udeleligt. Men dette Enkelte er enten efter Qvalitet eller Quantitet."

2) "Ligesom i de andre Ting Principet er enkelt, men ikke det samme overalt, men i Vægten en Mna, i Sangen en Diesis og forskjelligt i forskjellige Ting, saaledes er ogsaa i Syllogismen Eenheden en umiddelbar Sætning, og i Bevisførelse og Viden den umiddelbare Anskuelse."

πρότασις αἰετος, ἐν δ' ὁποδείξει καὶ ἐπιστήμη ὁ νοῦς.

Met. 5, 6 Bek. 1016 b 17.

1) Τὸ δὲ ἐνὶ εἶναι ἀρχὴ τινὶ ἐστὶν ἀριθμοῦ εἶναι τὸ γὰρ πρῶτον μέτρον ἀρχὴ ᾧ γὰρ πρῶτῳ γνωρίζομεν, τοῦτο

En Diesis. Da al Musik bestaaer af Intervaller, saa er det mindste Interval, hvoraf de andre ere sammensatte, Eenheden og Principet. See ogsaa Met. 5, 6 og Met. 10, 1. Iøvrigt taler Aristoteles ogsaa om et andet Princip i Musiken, nemlig den i Systemet constitutive Tone, ἡ μέση, paa hvilken de andres Plads beroer og hvorefter der stemmes. Met. 5, 11. Probl. sect. 19, 44. See min Afhandl. de problemm. Arist. Pag. 113, og mine Bidrag til Fortølk. af Aristot. Bøger om Staten 1 Deel Pag. 7. Om ὁ νοῦς som Princip for den videnskabelige Erkjendelse skal siden tales.

1) "Eenhedens Begreb udgjør Begrebet af Talprincipet; thi det første Maal er Princip; thi det Første, hvorved vi erkjende, er det første Maal i enhver Art. Altsaa er Eenheden Princip for Erkjendelsen i enhver Ting. Men Eenheden er ikke den samme i alle Ting. Her er den en Diesis, hist en Medlyd eller Selvlyd; et er den i Vægt, et andet i Bevægelse."

Begyndelsen af dette Sted læses, som ovenanført, hos Alle, ogsaa hos Bekker, Schwegler og Bonitz. Schwegler har i sin Commentar Bd. 3 Pag. 210 forklaret det saaledes: Die Einheit od. der Begriff des Eins ist Princip und Möglichkeitsgrund für Etwas ἀριθμοῦ εἶναι d. h. der Zahl anzugehören, unter den Begriff und Gesichtspunkt der Zahl zu fallen. Men det Exempel, han har anført paa en lignende Construction, passer ikke; Artiklen τοῦ foran εἶναι vilde ikke kunne undværes, og den hele Ordfoining er haard og stodende og ligner ingenlunde Aristoteles. Jeg troer, at Stedet meget let kan restitueres. Man læse ἀρχῆ. Ἀρχῆ εἶναι staaer da ganske ligesom ἐνὶ εἶναι og horer til den bekjendte Ordfoining hos Aristoteles: Dativ med εἶναι for at betegne en Tings

πρῶτον μέτρον ἐκάστου γένους· ἀρχὴ οὖν τοῦ γνωστοῦ
περὶ ἑκάστων τὸ ἔν. οὐ ταὐτὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς γένεσι τὸ
ἔν. ἐνθα μὲν γὰρ δέσις, ἐνθα δὲ τὸ φωνῆεν ἢ ἄφωνον.
βάρους δ' ἕτερον καὶ κινήσεως ἄλλο.

§ 15.

Vi ville dernæst gaae over til at betragte ἀρχή fra den anden Side som det Punkt, hvortil en Række slutter sig, som Udgangspunktet for en Bevægelse, hvad enten dette tænkes immanent i det, som bevæges, eller udenfor samme. Bevægelsens Aarsag betegnes som dens Begyndelse, ligesom Maalet som dens Ende (τέλος). Men da Ordet Bevægelse i den aristoteliske Philosophi har en eiendommelig Betydning, skulle vi først i al Korthed oplyse dette Begreb.

Bevægelsen er efter Aristoteles immanent i al Materie¹⁾ Materien har ingen Virkelighed; den er

almindelige og rene Begreb. See Trendelenburg i Rhein. Mus. 1828, 4 Heft p. 457 sqq. og samme Forf. til de anima Pag. 471. Ligesom det altsaa i Met. 10, 1 hedder τὸ ἔν (ἐστίν) ἀριθμοῦ ἀρχή, ἢ ἀριθμός, saaledes her τὸ ἐν εἶναι ἐστίν ἀρχὴ τινι ἀριθμοῦ εἶναι. Saaledes Analyt. post. 2, 4 ἀληθές γὰρ πᾶν τὸ ἀνθρώπου εἶναι ζῴου εἶναι (ὥσπερ καὶ πάντα ἀνθρώπου ζῴον), og Anal. post. 2, 6 ἐστίν ἄρα τὸ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἀδαιρέτως εἶναι. Ἀρχὴ τις see de sidste Steder, som ere anførte under § 6 og Phys. ausc. 3, 4. Et af Bekkers bedste Haandskrifter har ἀρχή.

¹⁾ Ordet Materie tager Aristoteles i en vid Betydning ikke blot om det egentlige Materielle, men om Alt hvad der i Udviklingen staaer i Modsætning til den rene Form, Met. 7, 11, Bek. 1037 a 11, f. Ex. i Definitionen om det almindelige Begreb mods. de specifikke Mærker, i Naturlæren om det Qvin-

kun til efter Mulighed; den er det til Grund liggende, som i sig indeholder Modsætningen af Væren og Ikkeværen. Denne Modsætning ophæves ved Formbestemmelsen, hvorved der opstaaer en virkelig, bestemt Tilværelse, et *τόδε τι*. Materien (*ἡ ὕλη*), hvorved Negationen (*στέρησις*) hefter, betegner Aristoteles, som bekendt, ved Ordet *δύναμις*, den virksomme Formbestemmelse ved *ἐνέργεια*, Overgangen fra Mulighed til Virkelighed kalder han Bevægelse eller Forandring (*κίνησις, μεταβολή*)¹⁾, en Svæven mellem Mulighed og Virkelighed eller en ufuldendt Virkelighed. Imellem Gud, den absolute Energi, der tillige er det absolut Ubevægelige, og den af Aristoteles saakaldte første Materie eller den absolute Mulighed, det Ube-grændsede, hvori ingen Bestemmelser ere satte (*τὸ ἄπειρον*), kan altsaa alt andet betragtes baade under Mulighedens og Virkelighedens Synspunkt, baade fra Materiens og Formens Side. Der findes derfor ogsaa i hele denne Sphære en evig Bevægelse og Overgang fra det i Stoffet liggende Anlæg til den i Formen eller Begrebet iboende Virkelighed. Materien, det evige Grundlag for al Tilværelse, den bestemmelsesløse Væren, er i sit Forhold lidende (*παθητική*). Formen er den virksomme Kraft, der efter Aristoteles udøver en vis Attraction paa Materien, hæver

delige mods. det Mandlige, i Sjælelæren om den lidende Fornuft i Modsætning til den virkende. See Zeller Phil. der Gr. Bd. 2 Pag. 414 sq.

¹⁾ Undertiden skjælnes der imellem disse 2 Ord. See Waitz til Kategorierne Pag. 318.

den til Virkelighed eller fører den sit Maal imøde. Dette betegnes ved Ordet *εντελέχεια*. Bevægelsen bliver altsaa det efter Mulighed Værendes Overgang til Virkelighed. Enhver Bevægelse eller Vorden forudsætter saaledes dels en Mulighed som Grundlag, dels en virkelig Tilværelse som bevægende Kraft¹⁾. I Kunstværker og overhovedet i den frie Bævidstheds Virkninger kommer Bevægelsen udenfra, hvad enten man kalder den bevægende Kraft den Handlende eller den i hans Sjæl eksisterende Idee eller Form; i det Naturliges Gebet ligger Bevægelsens Princip i den bevægede Gjenstand selv. Som Bevægelsens Arter nævner Aristoteles²⁾ den efter Quantitetens Categori (Formerelse og Formindskelse, *αύξησης* og *φθίσεως*), den efter Qualitetens (Forandring til noget qualitativ forskjelligt, *ἀλλοίωσης*), efter Rummets (*φοράς*), og efter Substantiens (Tilblivelse og Forgaaen, *γένεσις* og *φθοράς*), hvilken sidste da kun i en vis Relativitet kan finde Sted.

§ 16.

Efter denne korte Fremstilling af Aristoteles's Lære om Bevægelsen, ville vi i denne Retning betragte Brugen af Ordet *ἀρχή*.

Blandt de 4 ontologiske Grundmomenter have vi i det Foregaaende (§ 3) nævnet *τὸ αἴτιον, ὅθεν ἡ κίνησις* eller *ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως* s. *τῆς μεταβο-*

¹⁾ De gen. an. 2, 1. Phys. 3, 2. See Zeller Phil. der Gr. 2, Pag. 430 Not. 2.

²⁾ Waitz til Categorierne Pag. 318 sqq.

λῆς, f. Ex. Met. 1, 9 Bek. 992 a 26 og flere af de Steder, som ere anførte under § 4. Paa disse Steder staaer det endnu i Betydning af Bevægelsens Begyndelse, men naari Aristoteles siger:

Phys. ausc. 2, 1 Bek. 193 a 28.

1) *Ἐνα μὲν οὖν τρόπον οὕτως ἢ φύσις λέγεται, ἢ πρώτη ἐκάστω ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ μεταβολῆς.*

De gen. an. 1, 20 Bek. 729 a 9.

2) *Τὸ μὲν ἄρρεν παρέχεται τό τε εἶδος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, τὸ δὲ θῆλυ τὸ σῶμα καὶ τὴν ὕλην.*

De gen. an. 2, 1 Bek. 732 a 7.

3) *Βέλτιον γὰρ καὶ θειότερον ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως.*

Phys. ausc. 3, 1 Bek. 200 b 12.

4) *Ἡ φύσις μὲν ἐστὶν ἀρχὴ κινήσεως καὶ μεταβολῆς.* saa er Bevægelsens Begyndelse eller Udgangspunkt allerede gaaet over til at betegne dens Princip eller det bevægende Princip, som ogsaa kaldes ἡ κινουσα ἀρχή De gen. an. 3, 11 Bek. 762 b 3 og 5, eller ἡ κινήτικὴ καὶ γεννητικὴ ἀρχή De gen. an. 2, 6 Bek. 742 a 30, ἢ ἀρχὴ τῆς ποιήσεως Physc. ausc. 2, 1 Bek. 192 b 28, ἢ ἀρχὴ μεταβλητικὴ Met. 9, 1. Bek. 1046 a 14.

1) "I en Henseende defineres Naturen saaledes: den første Materie, som ligger til Grund for enhver af de Ting, der i sig indeholde Princip til Bevægelse og Forandring."

2) "Det Mandlige yder Formen og Bevægelsens Princip, det Qvindelige Legemet og Materien."

3) "Bedre og guddommeliggere er Bevægelsens Princip": nemlig end Materien.

4) "Naturen er et Princip for Bevægelse og Forandring." Aristoteles's Begreb om Naturen er fremsat i Met. 5, 4.

Ofte forekommer *ἀρχή* endog alene med særegen Betydning af bevægende Kraft, f. Ex.

Meteor. 2, 8 Bek. 368 a 32.

1) *Αἷτια ταῦτα μὲν ἄμωρῳ ὡς ὕλη (πάσχει γάρ, ἀλλ' οὐ ποιεῖ), τὸ δὲ πνεῦμα ὡς ἀρχή.*

De part. an. 1, 1 Bek. 642 a 17.

2) *Ἀρχὴ γὰρ ἢ φύσις μᾶλλον τῆς ὕλης.*

§ 17.

Det Følgende skal opstille Exempler paa bestemte Retninger, i hvilke *ἀρχή* betegner det virksomme og bevægende Princip. Som et saadant Princip kaldes Sjælen *ἀρχή*.

De an. 1, 1 Bek. 402 a 6.

3) *Ἔστι γὰρ οἶον ἀρχὴ τῶν ζώων.*

De an. 2, 2 Bek. 413 b 10.

1) "Begge disse Ting (nemlig Jorden og Vandet) ere Grunde som Materie (thi de lide, men virke ikke), men Vinden som Princip" α: som et bevægende Princip. At ogsaa Materien i en anden Sammenhæng kaldes et Princip, have vi ovenfor seet.

2) "Naturen er mere et Princip end Materien."

Dette er Naturen som bevægende Kraft. I en anden Betydning bestemmes ogsaa Naturen som ἡ πρώτη ὕλη. See ovenfor Phys. ausc. 2, 1 og Met. 5, 4.

3) "Den (Sjælen) er nemlig som et Princip for de levende Væsner."

Efter Aristoteles's Definition De an. 2, 1 Bek. 412 b 5 er Sjælen *ἐντελέχεια ἢ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ*. Men Entelechi er Livs- og Bevægelsesprincip. See Phys. 3, 1 Bek. 201 a 10 ἢ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια ἣ τοιοῦτον κίνησις ἐστίν, hvilket vises ved at gennemgaae alle

1) *Nῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω μόνον, ὅτι ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῶν εἰρημένων τούτων ἀρχὴ καὶ τούτοις ὄρισταί, θρεπτικῶ, αἰσθητικῶ, διανοητικῶ, κινήσει.*

De an. 1, 5 Bek. 411 b 27.

2) *Ἔοικε δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς ἀρχὴ ψυχὴ τις εἶναι μόνης γὰρ ταύτης κοινωνεῖ καὶ ζῶα καὶ φυτά. καὶ αὕτη μὲν χωρίζεται τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς, αἰσθησων δ' οὐθὲν ἀνευ αὐτῆς ἔχει*

Ligesom Sjælen kaldes Princip for de forskjellige Livsytringer, saaledes betegnes ogsaa det Organ, hvor de have deres oprindelige Sæde, Hjertet, som et Princip.

Arter af Bevægelse. Phys. 8, 1 Bek. 251 a 9 *γαμὲν δὴ τὴν κίνησιν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ κινήτου, ἢ κινήτόν.*

1) "Nu være blot saameget sagt, at Sjælen er Princip til alt det Omtalte og bestemmes derved, nemlig ved det Ernærende, Sandsende, Tænkende og Bevægelsen."

Sjælen er altsaa Princip som den bevægende Kraft i alle de enkelte Virksomheder eller Livsytringer, Ernæring, Sandsning, Rumbevægelse og Tænkning. Ligesom der derfor omtales en *θρεπτικὴ* og *αἰσθητικὴ ψυχὴ* (de vita et morte 3 Bek. 469 a 6), saaledes ogsaa en *αἰσθητικὴ ἀρχή* (de an. 5, 27 Bek. 411 b 30. De vita et morte 3 Bek. 469 a 18), en *θρεπτικὴ ἀρχή* (de gen. an. Bek. 748 b 36). At Sjælen ikke blot som bevægende Kraft for Legemet, men ogsaa som de's Maal og dets Substants (*οὐσία*) kaldes Princip, sees af de an. 2, 4 Bek. 415 b 10. Men vi have ovenfor seet, at disse Momenter egentlig ere 3 Relationer af samme Begreb.

2) "Ogsaa synes Principet i Planterne at være en Sjæl; i denne ene deeltage baade Dyrene og Planterne, og denne adskiller sig fra det sandsende Princip; men intet Væsen har Sandsning uden den."

Planterne have blot en *ψυχὴ θρεπτικὴ*. Til dette laveste Trin i de organiske Væsners Udviklingsrække slutte sig de høiere Ytringer af Livsprincipet hos Dyrene og Menneskene.

Hjertet er Princip for Blodet og Aarerne og, ifølge den Rolle, som Aristoteles tildeler Blodet i Organismen, for den vegetative, sandsende og bevægende Sjæl, altsaa for det animalske Liv overhovedet. Saaledes kaldes det

1) De part. an. 3, 4 Bek. 666 a 24 ἀρχὴ τοῦ αἵματος.

2) De resp. 8 Bek. 474 b 7 ἀρχὴ τῶν φλεβῶν
De iuv. et sen. 3 Bek. 469 a 5.

3) Ἀνάγκη καὶ τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν ἀρχὴν εἶναι τοῖς ἐναίμοις.

De somno et resusc. 2 Bek. 456 a 5.

4) Ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς ζωῆς ἐντεῦθεν ἐστίν.

Det er

5) De an. part. 4, 5 Bek. 678 b 3 ἀρχὴ τῶν μορίων καὶ τοῦ σώματος.

6) De an. part. 3, 4 Bek. 666 a 21 ἀρχὴ τῆς φύσεως τοῖς ἐναίμοις.

1) "Princip for Blodet."

2) "Princip for Aarerne."

3) "Principet baade for den sandsende og vegetative Sjæl maa nødvendig være i Hjertet hos Bloddyrene."

Derfor frembringes efter Aristoteles ogsaa Hjertet først De part. an. 3, 4 Bek. 666 a 7. Som en saadan oprindelig Bestanddel af Legemet kaldes Hjertet ogsaa ἀρχή i Met. 5, 1.

4) "Principet for Bevægelsen og den væsentlige Sand- ning kommer derfra (fra Hjertet)."

5) "Princip for Delene og Legemet."

Til Forklaring see de iuv. et sen. 3 Bek. 469 a 1 τὸ αἷμα τοῖς ἐναίμοις ἐστὶ τελευταίον τροφή, ἐξ οὗ γίνεται τὰ μόρια. See ogsaa de resp. 4 Bek. 474 b 3.

6) "Princip for Naturen hos Bloddyrene."

1) De an. part. 2, 10 Bek. 655 b 37 ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς

2) De an. part. 3, 3 Bek. 665 a 11 ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ πάσης κινήσεως καὶ αἰσθήσεως.

§ 18.

Som frit og handlende efter Forsæt er Mennesket Handlingernes Princip.

Eth. Nic. 3, 5 Bek. 1112 b 31.

3) Ἔοικε δὲ, καθάπερ εἴρηται, ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων.

Nærmere bestemt er Villien og Forsættet et Princip.

Met. 5, 11 Bek. 1018 b 25.

4) Ἡ δὲ προαίρεσις ἀρχή.

Eth. Magn. 1, 11 Bek. 1187 b 14.

5) Ἀρχὴ δ' ἐστὶ πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ φαύλης προαίρεσις καὶ βούλησις.

Met. 6, 1 Bek. 1025 b 22.

6) Τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐν τῷ ποιοῦντι ἡ ἀρχὴ

1) "Princip for Livet."

2) "Princip for Livet og hele Bevægelsen og Sandningen."

3) "Mennesket synes, som der er sagt, at være Handlingernes Princip."

4) "Forsættet er et Princip."

5) "Forsæt og Villie er Princip baade til god og slet Handling."

6) "Principet for det, som frembringes, er hos den Frembringende enten Fornuft eller Koust eller en Evne, men for det Practiske hos den Handlende Forsættet."

Der skjælnes hos Aristoteles imellem den theoretiske Videnskab, den practiske, der gaaer paa Handling, og den poetiske, der gaaer paa Frembringelse i Kunst eller Haandværk. See derom Zeller die Phil. der Gr. 2 B. Pag. 393.

ἢ νοῦς ἢ τέχνη ἢ δύναμις τις, τῶν δὲ πρακτικῶν ἐν τῷ
 πρῶτοντι ἢ προαίρεσις.

Men den Forsættet bevægende Kraft er atter Be-
 gjæringen og den praktiske Tanke.

Eth. Nic. 6, 2 Bek. 1139 a 31.

1) *Πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ προαίρεσις, προαιρέσεως
 δὲ ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος.*

Eth. Nic. 6, 2 Bek. 1139 b 4.

2) *Διὸ ἢ ὄρεκτικὸς νοῦς ἢ προαίρεσις ἢ ὄρεξις δια-
 νοητικὴ, καὶ ἢ τοιαύτη ἀρχὴ ἀνθρώπος.*

Men ligesom Menneskets frie Villie er det be-
 vægende Princip for Handlingen, saaledes kan Maalet,
 hvortil der sigtes, ogsaa kaldes et Princip, fordi det
 bevæger Villien. Maalet fremmer sig selv ved at
 paavirke den Handlende.

Eth. Nic. 7, 9 Bek. 1151 a 16.

3) *Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὐ ἕνεκα ἀρχή.*

Eth. Nic. 6, 5 Bek. 1140 b 16.

4) *Αἰ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτικῶν τὸ οὐ ἕνεκα τὰ
 πρακτά.*

De anima 3, 10 Bek. 433 a.

1) "Handlingens Princip er Forsættet, Forsættets Begjæring
 og den praktiske Tanke."

Denne sidste kaldes kort efter ἡ διάνοια ἢ ἕνεκά του
 καὶ πρακτικὴ, den til et Maal sigtende og praktiske Tænkning.

2) "Altsaa er Forsættet enten begjærende Fornuft eller
 fornuftig Begjæring, og et saadant Princip er et Menneske."

3) "I Handlingerne er Maalet et Princip."

4) "Principerne for det, der handles, er det, hvorfor der
 handles."

1) Τὸ ὄρεκτὸν γὰρ κινεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια κινεῖ, ὅτι ἀρχὴ αὐτῆς ἐστὶ τὸ ὄρεκτὸν.

Met. 12, 10 Bek. 1075 a 38.

2) Ἐν ἅπασιν μάλιστα τὸ ἀγαθὸν ἀρχή.

Eth. magn. 1, 19 Bek. 1190 a 24.

3) Τὸ δὲ τέλος ἀρχὴ τινὶ ἔοικεν, καὶ τούτου ἕνεκὲν ἔστιν ἕκαστον.

§ 19.

Vi have ovenfor (§ 13) seet, at al Viden er en Erkjendelse ifølge Grunde, og at den videnskabelige Methode beroer paa en Slutning af høiere Forudsætninger. Denne middelbare Viden maa nødvendig ende i en umiddelbar. De høieste Principer blive ikke Gjenstand for Viden, men det Organ, hvorved de opfattes, er den umiddelbare intellectuelle Anskuelse¹). Denne, som Aristoteles kalder νοῦς, bliver altsaa Udgangspunkt for al videnskabelig Erkjendelse, Princip for alle Principer.

Analyt. post. 2, 19 Bek. 100 b 14.

5) *Εἰ οὖν μηδὲν ἄλλο παρ' ἐπιστήμην γένος ἔχομεν*

1) "Det, der attraaes, bevæger, og derfor bevæger (den praktiske) Tanke, fordi det, der attraaes, er dens Princip."

2) "Det Gode er fornemmelig Princip i Alt."

3) "Maalet ligner et Princip, og for dettes Skyld er enhver Ting."

4) Eth. Nic. 6, 6. τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ οὗτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη οὔτε τέχνη οὔτε φρόνησις — — — οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστίν. Efterat nu dette er bevist, sluttes: λέγεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

5) "Dersom vi altsaa udenfor Viden intet andet Sandt have (end Anskuelsen), saa vil Anskuelsen være Princip for Viden, og dette vil være et Princip for Principet."

ἀληθείς, νοῦς ἂν εἴη ἐπιστήμης ἀρχή. καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς εἴη ἂν.

Analyt. post. 1, 33 Bek. 88 b 36.

1) *Λέγω γὰρ νοῦν ἀρχὴν ἐπιστήμης.*

Denne intellectuelle Anskuelse af de første Principer er altsaa ligesom en høiere Forudsætning, et guddommeligt Princip for al Erkjendelse overhovedet; thi *νοῦς* er det Guddommelige hos Mennesket,²⁾ der afbryder de andre Sjæleevners organiske Række.³⁾ Hvorledes derimod den virkelige Erkjendelse af Tingene opstaaer og fra det sjælelige Livs laveste Trin, Sandsning, der blot opfatter det Enkelte, stiger til sand Viden, har Aristoteles et andet Sted udviklet, og fra denne Side betragtet bliver Erfaring og det Almindelige, der som et Residuum bliver i Sjælen efter Opfatningen af alle de enkelte forbigaaende Phænomener, et Udgangspunkt og Princip for den videnskabelige Erkjendelse.

Analyt. post. 2, 19 Bek. 100 a 6.

4) *Ἐκ δ' ἐμπειρίας ἢ ἐκ παντὸς ἡρεμήσαντος τοῦ καθόλου ἐν τῇ ψυχῇ, τοῦ ἐνὸς παρὰ τὰ πολλά, ὃ ἂν ἐν ἅπασιν ἐν ἐνῇ ἐκείνοις τὸ αὐτό, τέχνης ἀρχὴ καὶ ἐπιστήμης, ἐὰν μὲν περὶ γένεσιν, τέχνης, ἐὰν δὲ περὶ τὸ ὄν, ἐπιστήμης.*

1) "Jeg kalder nemlig Anskuelsen et Princip for Viden."

2) Eth. Nic. 10, 7. Eth. magn. 1, 35. Met. 9, 9. De an. 1, 4.

3) De gen. an. 2, 3.

4) "I Erfaring eller i alt det Almindelige, der forbliver i Sjælen, det Ene ved Siden af de mange Ting, der som det samme Ene findes i dem alle, ligger Principet for Kunst og Videnskab, naar det angaaer Vorden, Kunst, naar det angaaer det Værende, Viden."

§ 20.

Paa forskjellige andre Maader betegner *ἀρχή* det, hvorfra vor Viden og Erkjendelse udgaaer eller hvorpaa den støtter sig. Saaledes kaldes de videnskabelige Forudsætninger *ἀρχαί*.

Eth. Nic. 7, 9 Bek. 1151 a 16.

1) *Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα ἀρχή, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις.*

Eth. Eud. 1, 8 Bek. 1218 b 23.

2) *Οὐδὲ δέκνυσιν οὐθεις (ιατρός), ὅτι ἀγαθὸν ἢ ὑγίεια — — — ὥσπερ οὐδ' ἄλλην ἀρχὴν οὐδεμίαν.*

Den videnskabelige Methode beroer væsentlig paa to Fremgangsmaader, Syllogismen og Inductionen; den første er den Vei, som gaaer fra det Almindelige til det Enkelte; den anden er den modsatte Vei. Syllogismen udgaaer fra høiere Principer, der ikke kunne bevises; Inductionen er selv et Udgangspunkt eller Princip.

Eth. Nic. 6, 3 Bek. 1139 b 27.

3) *Ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου, ὃ δὲ συλλογισμὸς ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἐστι συλλογισμὸς.*

1) "I Handlingerne er Maalet Principet, ligesom i det Mathematiske Forudsætningerne."

2) "Heller ikke beviser nogen Læge, at Sundheden er et Gode, ligesaa lidet som nogen anden Forudsætning."

3) "Inductionen er et Princip og gaaer til det Almindelige. Syllogismen slutter fra det Almindelige. Der er altsaa Principer, hvorfra Syllogismen udgaaer, om hvilke der ikke er nogen Syllogisme."

Principer kaldes ogsaa de Sætninger, der forbundne ved Terminus medius danne Syllogismen.

Analyt. pr. 1, 30 Bek. 46 a 10.

1) *Αἱ δ' ἀρχαὶ τῶν συλλογισμῶν καθόλου μὲν εἴρηται.*

Rhet. 2, 21 Bek. 1394 a 26.

2) *Τὰ τε συμπεράσματα τῶν ἐνθυμημάτων καὶ αἱ ἀρχαὶ ἀφαιρεθέντος τοῦ συλλογισμοῦ γινώμαί εἰσιν.*

Eth. Nic. 6, 3 Bek. 1139 b 33.

3) *Ὅταν γὰρ πῶς πιστεύῃ καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὄσιν αἱ ἀρχαί, ἐπίσταται εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἔξει τὴν ἐπιστήμην.*

I Syllogismen og i den videnskabelige Fremstilling overhovedet kaldes Sagens egentlige Væsen og Begreb (*οὐσία* og *τὸ τί ἐστὶ*) et Princip, fordi den videnskabelige Methode væsentlig beroer paa at udvikle Begrebets nødvendige Conseqventser eller af de væsentlige Bestemmelser at udlede Accidentserne (*τὰ συμβεβηκότα*)⁴).

1) "Vi have i Almindelighed talt om Syllogismernes Principer." See ogsaa Anal. post. 2, 32 *ἀρχαὶ μὲν γὰρ αἱ προτάσεις.* Waitz Organ. 1 Pag. 457.

2) "Enthymemernes Conclusioner og Principer ere, naar Syllogismen borttages, blot almindelige Domme." Enthymemet er en ufuldkommen Form af Syllogismen. Anal. pr. 2, 27 *ἐνθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων.* See Trendelenb. elem. log. Arist. Pag. 105 og Waitz Org. 1, 537.

3) "Naar En er overbevist, og Principerne ere ham bekendte, veed han; thi dersom han blot kjender Conclusionen, er hans Viden tilfældig."

4) *τὰ συμβεβηκότα* staaer her ikke i Betydningen af det Tilfældige, men af det, som implicite ligger i Begrebet og deraf middelbart kan udledes (*τὰ καθ' αὐτὰ συμβεβηκότα*),

Met. 7, 9 Bek. 1034 a 31.

1) *Ἐν τοῖς συλλογισμοῖς πάντων ἀρχὴ ἡ οὐσία ἐκ γὰρ τοῦ τί ἐστὶν οἱ συλλογισμοὶ εἰσιν.*

De an. 1, 1 Bek. 402 b 25.

2) *Πάσης γὰρ ἀποδείξεως ἀρχὴ τὸ τί ἐστὶν.*

Men da Begrebet og de væsentlige Bestemmelser udtrykkes i Definitionen, 3) saa kaldes ogsaa denne et Princip i den videnskabelige Bevisførelse.

Analyt. post. 2, 3 Bek. 90 b 24.

4) *Αἱ ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων ὀρισμοί.*

Analyt. post. 2, 13 Bek. 96 b 21.

5) *Τοῖς γὰρ συντιθεμένοις ἐκ τῶν ἀτόμων τὰ συμβαίνοντα ἐκ τῶν ὀρισμῶν ἐστὶ δῆλα, διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι πάντων τὸν ὀρισμὸν καὶ τὸ ἀπλοῦν.*

I Definitionen selv, der bestaaer af Slægtsbegrebet og den specifikke Different, 6) kaldes Slægtsbegrebet som det, hvorfra Differentserne udspringe, Principet.

Met. 3, 3 Bek. 998 b 5.

7) *Ἀρχαὶ δὲ τὰ γένη τῶν ὀρισμῶν εἰσιν.*

f. Bx. at Vinklerne i en Triangel tilsammen ere = 2 R. Met. 5, 30. See Trend. de an. Pag. 188—191.

1) "I Syllogismerne er Væsnet (Substantzen) Princip for Alt; thi af Begrebet udgaae Syllogismerne."

2) "Begrebet er Princip for al Bevisførelse."

3) See Waitz Org. 2, Pag. 398—400.

4) "Principerne for Beviserne ere Definitioner."

5) "Hvad der er eiendommeligt for de af Individierne bestaaende Arter (Species), vil være klart af Definitionerne, fordi Definitionen og det Enkelte er Princip for Alt."

6) Top. 1, 8. *Ὁ ὀρισμὸς ἐκ γένους καὶ διαφορῶν ἐστίν.*

7) "Slægtsbegreberne ere Principer for Definitionerne."

§ 21.

Ligesom Naturen som virkende Kraft er et Princip, saaledes kaldes ogsaa Konsterne som de, hvorfra en praktisk Virksomhed udgaaer, Principer.

De an. gen. 2, 1 Bek. 735 a 2.

¹⁾ *Ἡ γὰρ τέχνη ἀρχὴ καὶ εἶδος τοῦ γινομένου, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ.*

Met. 12, 3 Bek. 1070 a 7.

²⁾ *Ἡ μὲν οὖν τέχνη ἀρχὴ ἐν ἄλλῳ, ἡ δὲ φύσις ἀρχὴ ἐν αὐτῷ.*

Met. 8, 4 Bek. 1044 a 29.

³⁾ *Εἰ δ' ἀρα τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται ἐξ ἄλλης ὕλης ποιῆσαι, δῆλον, ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀρχὴ ἢ ὡς κινουσα ἢ αὐτή.*

§ 22.

Endelig kaldes Gud et Princip som den selv ubevægede, men Alt bevægende Substants. Just ved Betragtningen af Bevægelsen kommer Aristoteles til Erkjendelse af et høieste Princip.⁴⁾

¹⁾ "Thi Konsten er Princip og Form for det Vordende, men i et Andet."

At Konsten angaaer en *γένεσις*, sees af Analyt. post. 2, 19; see § 19.

²⁾ "Thi Konsten er et Princip i et Andet, men Naturen i Tingen selv."

At det væsentlig hører til Begrebet om Naturen, at den har Bevægelsens Princip i sig selv, medens Bevægelsen i Konsten kommer udenfra, siger Aristoteles ofte, f. Ex. Met. 5, 4.

³⁾ "Dersom det er muligt at gjøre det Samme af et andet Stof, saa er det klart, at Konsten og Principet som bevægende er det Samme."

⁴⁾ F. Ex. Phys. 8, 6 *εἴπερ οὖν αἰδῖος ἡ κίνησις, αἰδῖον*

Met. 12. 7 Bek. 1072 b 7.

1) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τι κινοῦν αὐτὸ ἀκίνητον ὄν, ἐνεργεία ὄν, τοῦτο οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν οὐδαμῶς — — — ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶν ὄν καὶ ἡ ἀνάγκη καλῶς καὶ οὕτως ἀρχή — — — ἐκ τοιαύτης ἄρα ἀρχῆς ἠρτῆται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις.

Met. 12, 6. Bek. 1071 b 19.

2) Δεῖ ἄρα εἶναι ἀρχὴν τοιαύτην, ἧς ἡ οὐσία ἐνεργεία.

Met. 1, 2 Bek. 983 a 8.

3) Ὅτε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις.

Met. 11, 7 Bek. 1064 a 36.

4) Καὶ εἴπερ ἔστι τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς οὐσιν,

καὶ τὸ κινοῦν ἔσται πρῶτον, εἰ ἔν, εἰ δὲ πλείω, πλείω τὰ αἰτίδια. — — — ἱκανὸν δὲ καὶ εἰ ἔν, ὃ πρῶτον τῶν ἀκινήτων αἰτίδιον ὄν ἔσται τοῖς ἄλλοις ἀρχὴ κινήσεως. Hvorledes iøvrigt Aristoteles fører dette Bevis og fra den Substants, som bevæges og ikke bevæger (Materie), og den, der bevæges og bevæges (Naturen), kommer til den, der bevæges og ikke bevæges (Gud), kunne vi her ikke nærmere berøre.

1) "Eftersom der er Noget, som bevæger, men selv ikke bevæges, noget Virkeligt, saa kan dette ikke forholde sig paa nogen anden Maade; det existerer altsaa ifølgø Nødvendighed, og forsaavidt er det godt, og saaledes er det Princip. Af et saadant Princip afhænger altsaa Himlen og Naturen."

2) "Der maa altsaa være et saadant Princip, hvis Væsen er Energi."

3) See § 7.

4) "Og hvis der existerer et saadant Væsen blandt det

ἐνταῦθα ἂν εἴη που καὶ τὸ Θεῖον, καὶ αὕτη ἂν εἴη πρώτη
καὶ κυριωτάτη ἀρχή.

Værende, saa vilde ogsaa det Guddommelige befinde sig der,
og dette vilde være det første og sandeste Princip.”

Et saadant Væsen er et immaterielt og ubevæget.

Efterretninger

om

**Soro Academies Skole og Opdragelses-
anstalt i Skoleaaret 1847—1848**

af

Skolens og Opdragelsesanstaltens Rector.

Som det i Programmet for forrige Aar er berettet, blev det ifølge Kgl. Rescript af 27 Marts 1817 bestemt, „at den under 25 Juli 1815 allernaadigst approberede provisoriske Plan for den lærde Skoleundervisning herefter ogsaa skal være gjældende for den med Soro Opdragelsesanstalt forbundne Skole, forsaavidt som den lærde Undervisning angaaer.“ De Forandringer, som Soro Academi og dets Overbestyrelse i Løbet af dette Skoleaar har været underkastet, have ikke havt nogen væsentlig Indflydelse paa Skoleplanen. Under 11 Jan. d. A. modtog jeg fra Directionen for Universitetet og de lærde Skoler Communication om, at Hans Majestæt Kong Christian den 8de under 31 Decbr. 1817 havde besejlet Oprettelsen af en Realhøjskole i Soro og betroet den locale Overbestyrelse af Soro Academi i dets Heelhed til en Overdirecteur, der som Medlem af Universitetsdirectionen forestod Academiets Anliggender som en særegen Section af dette Collegium, og under denne Overbestyrelse stod folgelig Skolen ogsaa, indtil Overdirecteuren, Kammerherre Grev Knuth, efter Kong Frederik den 7des Thronbestigelse kaldtes til en anden Virksomhed. De i ovennævnte Kgl. Rescript anordnede betydelige Forandringer i Planen for de academiske Studier foranledigede mig til under 22 Febr. at indgive nogle Forslag angaaende visse Modificationer i Skolens Undervisningsplan, men da disse allerede vare tagne i Overveielse af Directionen, blev samme ved allerhøieste Rescript af 28 Marts op-

hævet, og de under den forterende Sager henlagdes under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Da det kort derefter ifølge allerhøieste Rescript af 31 Marts blev bestemt, at Drettelsen af en Realhøiskole i Sorø skulde stilles i Bero, bortfaldt disse mine Forslag, og under 15 April modtog jeg fra Ministeriet en Skrivelse, hvori det paalagdes mig at fremsende et udførligt og motiveret Forslag om Anordningen af Undervisningen efter Planen for de udvidede Skoler, samt angaaende de nødvendige Foranstaltninger, der vilde blive at føie for baade i disciplinærif Henseende og med Hensyn til Localets Tilveiebringelse og Indretning paa den mest hensigtsvarende Maade at organisere den 7de Klasse i Forbindelse med Optragelsesanstalten. Efterat saadanne Forslag af mig under 25 April vare indsendte til Ministeriet, modtog jeg under 8 Juni en Skrivelse, hvori Ministeriet underrettede mig om, at det havde behaget Hans Majestæt under 18 Mai allernaadigst at bestemme, at denne Foranstaltning strax skal iværksættes. Ifølge denne Bestemmelse vil der i Efteraaret 1849 blive afholdt første Deel af Afgangseramen ifølge den provisoriske Plan af 25 Juli 1845.

Skolens Disciple.

Ved Examen artium, som afholdtes i Skolen i Juli 1847, afgik til den academiske Væreanstalt 5 af Skolens og Optragelsesanstaltens Elever, nemlig Carthon Christoffer Baldemar Nyholm, Carl Anton Frederik Hattensen, Edward Emil Ahman, Sophus Nicolai Vilhelm Købke, Anton Andreas Ditlev Hansen, og 3 af dens skoleføgende Disciple, nemlig Hans Peter Barfod Hoyer, Frederik Hjort og Wilhelm August Jacobi. Til 1 Septbr 1847 udgik 6, nemlig 3 Elever, hvoraf de 2 vare Realister, og 3 skoleføgende Disciple. Saaledes var Antallet ved det nye Skoleaars Begyndelse 97, nemlig 53

Elever og 44 skolesøgende Disciple. Efter Indlemmelsesprøven den 1 Septbr optoges 23 nye Disciple, saa at det hele Antal derefter steg til 120, hvoraf 20 vare Realister. Samtidig hermed udfyldtes Elevernes Antal til 64, idet 6 af de ældre skolesøgende Disciple og 5 af de nye optoges paa Academiet. I Marcis Løb (indtil 1 Juli) ere 5 Elever og 2 skolesøgende Disciple udgaaede, og 6 nye skolesøgende Disciple optagne. I de 5 udgaaede Elevens Sted ere 5 skolesøgende Disciple traadte. Skolens nuværende Disciple udgjøre (til 1 Juli) 119 og ere saaledes fordelte:

VI Klasse 15.

V Klasse 12.

IV stud. Kl. 17.

IV Realkl. 8.

III stud. Kl. 18.

III Realkl. 10.

II Klasse 20.

I Klasse 19.

Realklasserne have iaar udgjort egne Afdelinger med særskilt Undervisning i alle Fag. Hvormange af Disciplene i 1 og 2 Klasse der ere bestemte til Realundervisning, kan ikke siges med Visshed, da Undervisningen i disse 2 Klasser er fælleds.

Skolens Lærere.

Med Skolens Lærere er der i dette Skoleaar foregaaet følgende Forandringer:

Mag. art S. Povelsen udnævntes til Overlærer ved Halsborg Kathedralskole under 17 Septbr. 1847.

Den constituerede Lærer Cand. theol. Th. Hansen udnævntes til Adjunkt under 25 Sept. 1847.

Cand. theol. **J. F. Jørgensen** constitueredes til Lærer ved Skolen under 28 Septbr. 1847.

Den constituerede Lærer Cand. theol. **H. B. Asfens** udnævntes til Adjunkt under 19 Juni 1848.

Under 4 Septbr 1847 overdrog Directionen Adjunkt **Jacobsen** at holde Forelæsninger over Zoologi ved den academiske Lærestiftelse i Vintersemesteret 1847—48.

Under samme Datum blev det Skolens Rector af Directionen overdraget at holde Forelæsninger i græsk Philologi i bemeldte Vintersemester. Han foredrog Tragedien Antigone af Sophokles og den græske Poesies Historie indtil Alexander den Stores Tid.

Under 15 Febr. blev det overdraget Rector at holde latinske Sprogøvelser ved den academiske Lærestiftelse i Sommersemesteret 1848. Til Grund for disse Øvelser har han lagt Ciceros Bøger de finibus honorum et malorum.

Under 4 Decbr 1847 blev Rector valgt til ordentligt Medlem af det Kgl. danske Videnskaberne's Selskab.

Da Mag. **Jørgensen** forlod Skolen, bleve de Forretninger ved Opdragelsesvæsenet, der havde været ham betroede, under 9 Novbr. overdragne Adjunkt **P. B. Blicher**, og da Adjunkt **E. Hansen** under 29 April havde faaet Tilladelse til at flytte fra Akademiet, hvor han i 11 Aar har været ansat ved Opdragelsesvæsenet, blev hans Plads der under 9 Mai besat med den constituerede Lærer Cand. theol. **Jørgensen**. De opsigtsførende Adjunker ere altsaa nu **Liebenberg**, **Blicher** og **Jørgensen**. Nogle Inspektionsforretninger ere endnu overdragne Adjunkt **E. Hansen**, og Adjunkt **Sibbern** har som sædvanlig det

nærmere Tilsyn med Orden og Reentlighed i Klæder og i Bygningen samt den specielle Affattelse af alle Lektionstabeller og Gramensfchemata.

Undervisningsgjenstande, Lærebøger og de læste Bensa.

Dansk.

VI Kl. Den ene af de to ugentlige Timer er udelukkende anvendt til Stileøvelser; Stilene ere skrevne hjemme og afleverede før Timen, og denne er dernæst brugt deels til at gjenemgaae de enkelte Stile, deels til at vejlede til en tilfredsstillende Besvarelse af Opgaven. I Regelen have Opgaverne været af en aldeles almindelig Natur, undertiden have de forudsat en speciel Kundskab, og i dette Tilfælde har som oftest det af Literaturhistorien Gjenemgaaede afgivet Stoffet. En historisk Udsigt over den danske Literatur indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede er meddeelt efter Thortsen, og det Meddeelte er oplyst ved Prover. Ligeledes ere dramatiske Arbejder af den senere Tids Forfattere læste og gjenemgaaede.

V Kl. er bleven øvet i Stil paa samme Maade som **VI Kl.**; men Opgaverne have her været af en lettere Art. Af og til ere ogsaa Stileøvelser anstillede paa Skolen med Afbenyttelse af Borgens Veiledning. Den nordiske Mythologi er gjenemgaaet efter Moritz's Haandbog og nærmere forklaret ved Læsning af Ohlenschlägers Nordens Guder, Valdur hin Gode og Valdur i Helheim. Til Læsning ere fremdeles udvalgte poetiske Bærter af den nyere Litteratur benyttede, og i

Forbindelse hermed Grundtrækkene af den danske Metrik meddeelte.

IV Kl. Den ugentlige hjemmestrevne Stil har deels bestaaet i Gjengivelse af et forelæst Stykke, deels i Skildring af en Begivenhed eller bekendt concret Gjenstand. Ligeledes ere Stilleøvelser foretagne paa Skolen efter Borgens Veiledning. Hver anden Time er anvendt til Læsning, og hertil ere Stykker af Holsts Læsebog og Dylenschlagers Aladdin benyttede. Tillige er et Grundrids af den nordiske Mythologi meddeelt efter Morig's Haandbog i Forbindelse med Læsning af Nordens Guder.

IV Realkl. har benyttet de tre ugentlige Timer afværente til Læsning af profaiske Stykker i Flor's Læsebog, Dylenschlagers Nordens Guder, og til dansk Stil. Som Hjælpemiddel til Nordens Guder er Morig's Mythologi benyttet. I Stiletimerne har Klassen snart skrevet Fortællinger om Begivenheder, snart Beskrivelser over bekendte Byer, Egne o. s. v. efter den Anvisning, der er givet i Borgens Veiledning, snart er der givet Opgaver, der ere udviklede i Form af Fortællinger, og af og til er der skrevet Versjoner efter Hjorts tydske Læsebog.

III Kl. og III Realkl. Hver Uge er der skrevet to Stile, som deels have bestaaet i Gjengivelse af oplæste Fortællinger, deels i Oversættelse af tidligere læste Stykker i Hjorts tydske Læsebog. Disciplene ere jævnlig blevene øvede i Oplæsning.

II Kl. Hele Bøjesens danske Sprogkøer er lært og indøvet ved Analyse. To Stile ere skrevne ugentlig, en efter Dictat, og en deels efter de første Øvelser i Borgens Veiledning, deels efter en forelæst Fortælling, deels en let Beskrivelse, deels Oversættelse fra den franske og tydske Læsebog. I Slutningen af Aaret er der givet Klassen Opgaver sigtende

til at indøve de i Grammatikken ved Sætningslæren forefrevne Regler.

I Kl. har i Bojesens Sproglære læst alle Hovedstykkerne og de vigtigste Anmærkninger forfra til § 47. Analysen er indøvet efter den ved Sproglæren givne Anvisning. For at opnaae Sikkerhed og Correcthed i Dplæsningen er undertiden Choralæsning bleven anvendt. Hver Uge ere nogle Vers lærte udenad efter Krossings poetiske Læsebog. 4 Stile ere skrevne om Ugen efter Dictat, i Slutningen af Aaret en Gang ugentlig Oversættelse efter den tydske Læsebog. Disciplene ere jævnlig blevene eraminerede i de rettede Feil.

Latin.

VI Kl. har læst Hor. Od. I og II, Virg. Æn. I, Cic. de off. II og III og Liv. II. Klassen har to Gange om Ugen havt skriftlig Stil og en Gang mundtlig Stil, samt hver anden Uge en skriftlig Version fra Latin til Dansk efter Henrichsens Opgaver til Oversættelse, jævnlig ogsaa mundtlige Versioner efter samme Bog. Madvigs Grammatik og Bojesens Haandbog i de romerske Antiquiteter ere stadig brugte under Læsningen; af begge disse Bøger ere visse Afsnit ogsaa læste i Sammenhæng. Ogsaa til Tregders Haandbog i Literaturhistorien ere Disciplene stadig henviste.

V Kl. har læst Cic. or. in Cat. IV, pro lege Man., pro Mil. og Virg. Æn. I; en Time om Ugen er anvendt til cursorisk Læsning af Sall. Cat. og Cæs. bell. Gall V. Af Madvigs Grammatik er læst det til denne Klasse Bestemte. Til Bojesens Antiquiteter er henvist under Læsningen, og i Sammenhæng læst Pag. 17—61, om Romerriget's Beboere og Statsmagten. Moritz's Mythologi er kun lidt benyttet. To Hjemmestile ere skrevne ugentlig, og mundtlig Stil øvet en Gang om Ugen efter Ingerslevs Materialier.

IV Kl. har læst **Cæs. bell. Gall. III** og **IV** og **Sall. Catil.** Af Madvig's Grammatik er læst det til denne Klasse Bestemte. Bojesens Antiquiteter ere benyttede under Læsningen, især Afsnittet om Krigsvæsenet, som er læst i Sammenhæng. Ugentlig er der skrevet to Hjemmestile og et Ertemporale; i Stedet for det sidste er Klassen undertiden bleven øvet i mundtlig Stil.

III Kl. har af Borge's Læsebog læst næsten hele det andet Afsnit, udvalgte Exempler af hvert Stykke i det tredje og fjerde Afsnit, de 54 første Stykker i det femte, og de 38 første i det sjette Afsnit. Af Madvig's Formlære er det Vigtigste læst. Klassen har skrevet 2—3 Stile om Ugen og er jævnlig bleven øvet i mundtlig Stil.

Græsk.

VI Kl. har læst **Hom. Od. VI** og **VII**, **Plat. Apol. Soer.**, **Xen. memor. Soer. IV** og **Herod. V cap. 97** til Borge's Slutning. De vigtigste Afsnit af Syntaren ere meddeelte efter Madvig's græske Ordfoiningslære. Tregder's Litteraturhistorie og Bojesens græske Antiquiteter ere benyttede under Læsningen.

V Kl. har læst **Xen. Anab. III** og **IV** og **Hom. Od. VI** og **VII**. Tregder's Formlære er repeteret. Af Syntaren er mundtlig meddeelt de vigtigste Punkter af Læren om Casus, Tempora og Modi, især ved at udhæve Overensstemmelsen eller Uoverensstemmelsen mellem Latin og Græsk. Bojesens Antiquiteter og Moris's Mythologi ere enkelte Gange benyttede til Henvisning.

IV Kl. har læst Ranges Læsebog 1ste Cursus No. 1—5, 23—32, og 2det Cursus, 1ste og af 2det Afsnit til Pag. 77. Formlæren er læst efter Tregder, især den paradigmatiske Deel.

Hebraisk.

VI Kl. har læst de 5 første Kapitler af Genesis. Kun enkelte Partier af Whittes Grammatik ere læste i Sammenhæng; ellers er den kun benyttet, naar Leiligheden krævede det. Den hebraiske Undervisning tog først sin Begyndelse i October og blev ikke blot ved Sygdom blandt Disciplene, men ogsaa ved andre tilfældende Omstændigheder sat tilbage.

Indsk.

VI Kl. Af Hjorts Læsebog (2den Udg.) er læst Pag. 231—260, 412—520. Ugentlig er der skrevet 1—2 Stile afventende hjemme og paa Skolen. En Time om Ugen er anvendt til cursorisk Læsning af Schillers Wallenstein. Hver anden Uge er en Time anvendt til mundtlig Doversættelse fra Dansk til Tydsk.

V Kl. Af Hjorts Læsebog er læst Pag. 388—428. Hele Hjorts Grammatik er repeteret. Ugentlig er der skrevet en Stil enten hjemme eller paa Skolen, og hver anden Uge er en Time brugt til mundtlig Stil. En Time ugentlig er anvendt til cursorisk Læsning.

IV Kl. har i Hjorts Læsebog læst Pag. 288—326, 520—536, 558—570; desuden er Syntaxen læst med Undtagelse af enkelte Afsnit. Hver Uge er der skrevet en Stil, og undertiden ere mundtlige Stiløvelser anstillede.

IV Realkl. Af Hjorts Læsebog er læst Pag. 337—358, 520—550, 558—570. Syntaxen er læst med Undtagelse af enkelte Afsnit. Ugentlig ere to Stile skrevne, og en Time er anvendt deels til cursorisk Læsning, deels til andre sproglige Øvelser.

III Kl. har af Hjorts Læsebog læst og repeteret Pag. 74—100, 134—155, 164—173. Formlæren i Hjorts Grammatik er repeteret, og ugentlig er der skrevet en Stil.

Hebraisk.

VI Kl. har læst de 5 første Kapitler af Genesis. Kun enkelte Partier af Whittes Grammatik ere læste i Sammenhæng; ellers er den kun benyttet, naar Leiligheden krævede det. Den hebraiske Undervisning tog først sin Begyndelse i October og blev ikke blot ved Sygdom blandt Disciplene, men ogsaa ved andre tilfældende Omstændigheder sat tilbage.

Indsk.

VI Kl. Af Hjorts Læsebog (2den Udg.) er læst Pag. 231—260, 412—520. Ugentlig er der skrevet 1—2 Stile afventende hjemme og paa Skolen. En Time om Ugen er anvendt til cursorisk Læsning af Schillers Wallenstein. Hver anden Uge er en Time anvendt til mundtlig Doversættelse fra Dansk til Tysk.

V Kl. Af Hjorts Læsebog er læst Pag. 388—428. Hele Hjorts Grammatik er repeteret. Ugentlig er der skrevet en Stil enten hjemme eller paa Skolen, og hver anden Uge er en Time brugt til mundtlig Stil. En Time ugentlig er anvendt til cursorisk Læsning.

IV Kl. har i Hjorts Læsebog læst Pag. 288—326, 520—536, 558—570; desuden er Syntaxen læst med Undtagelse af enkelte Afsnit. Hver Uge er der skrevet en Stil, og undertiden ere mundtlige Stiløvelser anstillede.

IV Realkl. Af Hjorts Læsebog er læst Pag. 337—358, 520—550, 558—570. Syntaxen er læst med Undtagelse af enkelte Afsnit. Ugentlig ere to Stile skrevne, og en Time er anvendt dels til cursorisk Læsning, dels til andre sproglige Øvelser.

III Kl. har af Hjorts Læsebog læst og repeteret Pag. 74—100, 134—155, 164—173. Formlæren i Hjorts Grammatik er repeteret, og ugentlig er der skrevet en Stil.

III Kl. har af Hjorts Læsebog læst og repeteret Pag. 74—101, 164—185. Grammatikens Formlære er repeteret, og ugentlig ere to Stile skrevne.

II Kl. Formlæren er gjenneemgaaet efter Hjorts tydske Grammatik, og i Sammes Læsebog er læst Pag. 16—54. Undertiden ere Stileøvelser saavel mundtlige som skriftlige foretagne paa Skolen.

I Kl. I Hjorts Grammatik er det Vigtigste af Bøiningslæren læst tillige med Præpositionerne. Af Riises lille tydske Læsebog er læst Pag. 5—29, 58—121. Ved Analysen er Sammenligningen med det Danske stadig havt for Øie. Af Tillæget bag i Læsebogen er til hver Time et lille Stykke lært udenad.

Fransf.

VI Kl. har i Büchner und Hermann: Handbuch der neueren franz. Sprache und Litteratur, prosaischer Theil, læst omtrent 150 Sider, og i Borrings Études littéraires, partie en vers Pag. 1—70. Grammatikens Hovedregler ere repeterede ved Analyse. Mundtlig Stil er bleven øvet en Time om Ugen efter Borrings franske Stileøvelser, og hver Uge er en Stil bleven skrevet hjemme. Hver 14de Dag er i Almindelighed en Time bleven anvendt til cursorisk Læsning.

V Kl. har i Borrings Études litt. partie en prose læst Pag. 148—167, 182—222, 289—347, 393—404. Til Oversættelse fra Dansk til Fransf er benyttet Borrings franske Stileøvelser, og deraf er læst de ulige Nummere indtil 87. Hver Uge er en Stil bleven skrevet hjemme. Abraham's Grammatik er repeteret.

IV Kl. har læst af Borrings Étud. litt. Pag. 174—215, 280—287, 377—388. Af Grammatiken er Bøiningss-

læren læst og indøvet ved en ugentlig Stil efter Sibberns Stileøvelser*).

IV Realkfl. har læst af Borrings Étud. litt. Pag. 64—109, 174—215, 256—266, 377—388. I Grammatik og Stil det Samme som **IV** Kl.

III Kl. har af Borrings Læsebog for Mellemklasser læst Pag. 74—90, 174—178, 185—210. Af Grammatiken er Bøiningslæren til de uregelrette Verber læst og indøvet ved Stile efter Sibberns Stileøvelser.

III Realkfl. har i Læsebogen læst Pag 74—106, 174—197. I Grammatik og Stil det Samme som **III** Kl.

II Kl. har læst de 38 første Sider af Borrings Læsebog, og i Grammatiken det Vigtigste af Bøiningslæren til Verberne.

Deuden ere i de 5 sidste Klasser Sibberns Stileøvelser benyttede til mundtlig Oversættelse fra Dansk til Franff.

Engelsk.

IV Realkfl. har i *The Settlers in Canada* by Marryat læst fra Begyndelsen til Pag. 80. Mariboës Formlære er gjennemgaaet. I den første Halvdeel af Aaret ere Øvelser i Rettskrivning foretagne, i den sidste Halvdeel ere Disciplene øvede i mundtlig og skriftlig Oversættelse fra Dansk til Engelsk efter Mariboës Opgaver. Det bemærkes, at Disciplene i denne Klasse ere Begyndere i Sproget, da Undervisningen i Engelsk i **III** Realkfl. først er paabegyndt iaar.

III Realkfl. Mariboës engelske Læsebog efter *Walter Scott's Tales of a Grandfather* er lagt til Grund, og deri læst fra Begyndelsen til Pag. 38. Mariboës Formlære til

*) Andet Afsnit af denne Bog, indeholdende Syntaxen, er under Trykken og vil være udfemmet inden næste Skoleaars Begyndelse.

3die Klasse af de uregelmæssige Verber er lært, samt Dveller i Rettskrivning og mundtlige Dveller i at danne korte Sætninger foretagne.

Religion.

VI Kl. Den ældste Afdeling har repeteret Herslebs Bibelhistorie og Fogtmanns Lærebog. Den yngste Afdeling har læst det nye Testamente efter Herslebs Bibelhistorie, og det 1ste, 3die og 4de Kapitel af Fogtmanns Lærebog. Endvidere have begge Afdelinger læst Johannes Evangelium paa Græsk.

V Kl. har i Herslebs Bibelhistorie læst det nye Testamente indtil Apostlenes Gjerninger, og i Fogtmanns Lærebog forfra indtil Læren om Menneskets Pligter.

IV Kl. har læst Herslebs Bibelhistorie Pag. 61—187. En Deel af Indledningen til Lærebogen er gennemgaaet. Nogle Kapitler af Brevene ere lærte udenad.

IV Realkl. har læst det 6te og 7de Kap. af Balles Lærebog, og i Herslebs Bibelhistorie fra 4de Periode af det gamle Testamente til 3die Periode af det nye Testamente.

III Kl. har læst de 5 første Kapp. af Balles Lærebog og de tre første Perioder af Herslebs Bibelhistorie. I Forbindelse hermed ere udvalgte Stykker af Bibelen oplæste og forklarede.

III Realkl. har læst de 5 første Kapp. af Balles Lærebog og de 6 første Perioder af Herslebs Bibelhistorie.

II Kl. har læst Thonboes bibelske Historie fra Rhoboam til Enden, og det første Kap. af Balles Lærebog. Desuden er en Deel af Jesu Taler efter Matthæus lært udenad.

I Kl. har læst Herslebs korte Udsigt over Bibelhistorien Pag. 1—95 og de tre første Parter af Luthers lille Catechismus.

Historie og Geographi.

VI Kl. Med den ældste Afdeling er læst Estrups Historie Pag. 244—511, hele Allens Danmarks Historie og Belschows Geographi Pag. 230—366; det Foregaaende er repeteret. Med den yngste Afdeling er læst Estrups Hist. Pag. 1—209, Allens Danm. Hist. forfra til Christian den Tredie, og Belschows Geogr. Pag. 1—209.

V Kl. har læst Estrups Hist. Pag. 291—472, Allens Danm. Hist. fra Christ. den Anden til Christ. den Syvende, og i Belschows Geogr. Asien, Africa, America og Australien.

IV Kl. har læst Estrups Hist. forfra til Aar 1095. Jævnfædtes med den romerske Historie ere enkelte Afsnit af Bojesens romerske Antiquiteter læste. Efter Belschows Geogr. er Europa gennemgaaet.

IV Realkl. har læst Estrups Hist. Pag. 1—155, Allens Hist. Pag. 82—206, og Belschows Geogr. Pag. 17—153.

III Kl. har læst hele Danmarks Historie efter Allen, og Asiens, Africas, Americas og Australiens Geographi efter Belschow.

III Realkl. har læst Danmarks Hist. til Aar 1766 efter Allen, og i Geographi det Samme som **III Kl.**

II Kl. har læst i Rosfods fragmentariske Historie Middelalderen og den nyere Tid til Aar 1815, og i Belschows Geogr. Europa med Undtagelse af Spanien, Portugal, Italien, Tyrkiet og Grækenland.

I Kl. har læst Rosfods fragm. Hist. forfra til Reformationen, og efter Belschows Geogr. en almindelig Udsigt over de physiske Forhold i alle Verdensdelene.

Mathematik.

VI Kl. Den ældste Afdeling har repeteret Jürgensens

Algebra (§§ 1—20 og 23) og Mundts Geometri. Den yngste Afdeling har læst Jürgensens Algebra §§ 1—20 og 23. Begge Afdelinger ere tillige jævnlige blevne øvede i skriftlig at løse geometriske og arithmetiske Opgaver.

V Kl. har læst Mundts Geom. fra Pag. 103 til Bogens Slutning og repeteret det Foregaaende, samt øvet sig i Beregninger henhørende til Geometrien. I Jürgensens Algebra er læst §§ 1—7; tillige er Klassen bleven øvet i Løsning af Figninger af 2den Grad.

IV Kl. har læst Mundts Geom. til Pag. 103, samt øvet sig i Løsning af Figninger af første Grad med en og flere Ubekjendte.

IV Realkl. har foruden det for IV Kl. Angivne tillige læst Jürgensens Algebra §§ 1—16.

III Kl. har læst Arithmetiken efter Mundts Regnebog og øvet sig i praktisk Regning. Desuden er Læren om Bogstavregning bleven meddeelt Disciplene efter et trykt Manuskript.

III Realkl. har foruden det for III Kl. Angivne tillige øvet sig i Hovedregning efter Jacobis Tabeller.

II Kl. er bleven øvet i praktisk Regning. De Flinkeste have naaet til Reguladetri incl., de Dvrige have gienmengaet Brok og Regning med sammensatte Størrelser.

I Kl. har med Undtagelse af et Par af de Svageste regnet de 4 Regningsarter med brudne Tal.

Naturhistorie.

VI Kl. har efter Bramsen læst Beenddyrene, den organographiske Deel af Botaniken tilligemed Bladspirerne.

V Kl. har læst Fjst og Leddyr efter Bramsen; desuden Grundtræet af Physiologien og den comparative Anatomi. Af Botaniken er læst Indledningen, det linneiske System, Lønbo-planterne og Spidsspirerne efter Bramsen.

IV Kl. har læst Krybdyr og Leddyr, Indledningen til Botaniken og det linneiske System efter Branssen.

IV Realkl. har læst Leddyrene og Bloddyrene, og af Botaniken Indledningen og det linneiske System.

III Kl. har læst Pattedyr og Fugle.

III Realkl. har læst Pattedyr, Fugle og Krybdyr; den organographiske Deel af Botaniken og det linneiske System.

II Kl. har læst Fuglene og Krybdyrene efter Strøms Læsebog.

I Kl. har læst Pattedyrene og Fuglene til Sangfuglene efter Strøm.

3 Vocalmusik have 82 Elever og Skolesøgende, i Instrumentalmusik 11 Elever havt Undervisning.

3 Tegning have **I, II** og **III** studerende Klasse samt **III** og **IV** Realklasse havt Undervisning. Disciplene have tegnet Frihaandstegning efter Fortegning og Naturgjenstande.

3 Gymnastik ere i Vintermaanederne alle Klasser blevne underviste, **VI** tillige i Hugning, **V** i Fægtning og de **3** nederste Klasser i Dands. **3** Sommermaanederne ere alle Skolens Disciple daglig øvede i Svømning.

3 Skrivning have de **4** nederste studerende Klasser samt **III** og **IV** Realklasse havt Undervisning. •

IV Kl. har læst Krybdyr og Leddyr, Indledningen til Botaniken og det linneiske System efter Branssen.

IV Realkl. har læst Leddyrene og Bloddyrene, og af Botaniken Indledningen og det linneiske System.

III Kl. har læst Pattedyr og Fugle.

III Realkl. har læst Pattedyr, Fugle og Krybdyr; den organographiske Deel af Botaniken og det linneiske System.

II Kl. har læst Fuglene og Krybdyrene efter Strøms Læsebog.

I Kl. har læst Pattedyrene og Fuglene til Sangfuglene efter Strøm.

3 Vocalmusik have 82 Elever og Skolesøgende, i Instrumentalmusik 11 Elever havt Undervisning.

3 Tegning have **I**, **II** og **III** studerende Klasse samt **III** og **IV** Realklasse havt Undervisning. Disciplene have tegnet Frihaandstegning efter Fortegning og Naturgjenstande.

3 Gymnastik ere i Vintermaanederne alle Klasser blevne underviste, **VI** tillige i Hugning, **V** i Fægtning og de **3** nederste Klasser i Dands. **3** Sommermaanederne ere alle Skolens Disciple daglig øvede i Svømning.

3 Skrivning have de **4** nederste studerende Klasser samt **III** og **IV** Realklasse havt Undervisning. •

S c h e m a ,

der fremstiller det Antal af Timer, som hvert Lærefag
har havt i hver Klasse.

	VI		V	IV	IV R.	III	III R.	II	I	Summa.	
	a.	b.									ab.
Danst			2	2	2	3	2	2	5	8	26
Latin	2		8	9	9		10				38
Græsk	5	4		5	5						19
Franskt			3	2	2	4	3	4	5		23
Tydskt	1		3	3	3	4	3	4	5	6	32
Engelskt						3		2			5
Religion	3	3		2	2	2	2	2	2	2	20
Math. og Regn.	4	4		5	4	7	4	6	5	5	44
Physik		2									2
Hist. og Geogr.	5	5		4	4	4	5	5	5	5	42
Naturhistorie		2		2	2	3	2	4	2	2	19
Skrivning					1	2	2	3	3	4	15
Tegning						2	1	2	2	2	9
Gymnastik			2	2	2	2	2	2	2	2	16
Summa	20	20	18	36	36	36	36	36	36	36	310

Num. 1. Da 6 Klasse iaar har indbefattet 2 Afdelinger af Disciple, af hvilke den ældste var bestemt til Dimission til Universitetet i 1848, den yngste til at forberedes til Dyrkningsexamen til 7 Klasse i Aaret 1849, saa har det været nødvendigt i flere Fag at give disse 2 forskjellige Partier særskilt Undervisning, saaledes som ovenstaaende Schema ndviser.

Num. 2. De 2 Gymnastiktimer i 6te Klasse have iaar ligget udenfor den sædvanlige Skoletid fra 12—1.

Num. 3. De Timer i Physik, som ere opstillede i 6 Klasse's yngste Afdeling, ere iaar blevne anvendte til mathematisk Undervisning, fordi vi ikke havde nogen Lærer i Physik.

Gratistpladser og det müllerske Legat.

Af de 64 Elever have iaar 9 havt Gratistpladser og saaledes nydt aldeles fri Undervisning, Opdragelse, Kost og Meic.

Desuden have 16 skolesøgende Disciple nydt fri Undervisning.

Det mülleriske Legat har iaar været tildeelt 12 Elever, som have erholdt hver en Portion paa 50 Rigsbankdaler.

Da der om Gratistpladser og det mülleriske Legat ofte indløbe Forespørgsler, skal jeg her i Korthed meddele de fornødne Oplysninger. Af Gratistpladser er der 14. For at erholde en saadan Plads maa vedkommende Elev have gjenneaaet et Proveaar og i dette udmærket sig ved Flid, Fremgang og god Opførsel. Beneficiet tilstaaes kun for eet Aar. Fornyelse maa ansøges ved Aarets Ende og kan kun da ventes tilstaaet, naar Vedkommende fra Skolen og Opdragelsesanstalten kan erholde et godt Vidnesbyrd.

Det mülleriske Legat indbefatter fortiden 18 Stipendieportioner, hver paa 50 Rd. aarlig. Betingelserne for Opnaaelsen af dette Legat ere ifølge den testamentariske Disposition, at Vedkommende ere Søner af kongelige Embedsmænd, at deres Fædre ere uformuende (hvilket godtgjøres ved Vidnesbyrd fra en bekendt og troværdig Mand), og at de fra Skolen erhverve sig godt Vidnesbyrd om Flid og Sædelighed. Dgsaa herom maa Ansøgningen aarlig indgives.

Ansøgninger til Hans Majestæt Kongen om Gratistpladser, og til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om det mülleriske Legat kunne aarlig tilstilles Skolens Rector indtil Midten af Juni Maaned.

Forskjellige Efterretninger.

Under 22de Januar 1848 gav Directionen sit Samtykke til Anskaffelsen af et taffelformigt Pianoforte af Marschalls Fabrik til 220 Rd. Skolen har altsaa nu 2 Flygeler og 2

Desuden have 16 skolesøgende Disciple nydt fri Undervisning.

Det mülleriske Legat har iaar været tildeelt 12 Elever, som have erholdt hver en Portion paa 50 Rigsbankdaler.

Da der om Gratistpladser og det mülleriske Legat ofte indløbe Forespørgsler, skal jeg her i Korthed meddele de fornødne Oplysninger. Af Gratistpladser er der 14. For at erholde en saadan Plads maa vedkommende Elev have gjenneaaet et Proveaar og i dette udmærket sig ved Flid, Fremgang og god Opførsel. Beneficiet tilstaaes kun for eet Aar. Fornyelse maa ansøges ved Aarets Ende og kan kun da ventes tilstaaet, naar Vedkommende fra Skolen og Opdragelsesanstalten kan erholde et godt Vidnesbyrd.

Det mülleriske Legat indbefatter fortiden 18 Stipendieportioner, hver paa 50 Rd. aarlig. Betingelserne for Opnaaelsen af dette Legat ere ifølge den testamentariske Disposition, at Vedkommende ere Søner af kongelige Embedsmænd, at deres Fædre ere uformuende (hvilket godtgjøres ved Vidnesbyrd fra en bekendt og troværdig Mand), og at de fra Skolen erhverve sig godt Vidnesbyrd om Flid og Sædelighed. Dgsaa herom maa Ansøgningen aarlig indgives.

Ansøgninger til Hans Majestæt Kongen om Gratistpladser, og til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om det mülleriske Legat kunne aarlig tilstilles Skolens Rector indtil Midten af Juni Maaned.

Forskjellige Efterretninger.

Under 22de Januar 1848 gav Directionen sit Samtykke til Anskaffelsen af et taffelformigt Pianoforte af Marschalls Fabrik til 220 Rd. Skolen har altsaa nu 2 Flygeler og 2

taffelformige Pianoforter, af hvilke dog det ene Flygel og det ene Pianoforte ere meget gamle.

Den 2 Septbr. 1847 er Gymnastikundervisningen bleven inspiceret af Directeuren for Gymnastiken.

Da de gymnastiske Timer efter den nye Skoleplan ere indtagne under den almindelige Skoletid og henlagte til Timerne fra 11—12 Form. og 4—5 Eft., vilde Disciplene derved gaae glip af en væsentlig Fordeel, nemlig den, at de alle saavel om Sommeren i Svømmetiden som om Vinteren under Skoiteløbningen hver Dag kunne deeltage i de gymnastiske Dvælseser. For at opnaae dette Gode og tillige at forebygge den mulige Fare, at nogen af Disciplene skulde fristes til uden Lærersens Opsigt at gaae i Vandet eller løbe paa Isen, foreslog jeg under 13 Sept. 1847, at det imod en passende Godtgjørelse maatte blive Gymnastiklæreren paalagt at sørge for, at der, saa ofte Veiriget tillod Svømming om Sommeren og Skoiteløben om Vinteren, hver Dag endogsaa paa Søn- og Helligdage blev Leilighed for Disciplene til at foretage disse Dvælseser. Under 25de Sept. blev denne Begjæring af Directionen opfyldt.

I dette Skoleaar have 2 Dmgangssyger græsset blandt vore Elever og Disciple, i November 1847 la Grippe og i Februar 1848 de røde Hunde. Disse Sygdomme have vel ikke antaget nogen ondartet eller farlig Character, men de have successivt angrebet særdeles Mange og saaledes ikke lidet hindret Undervisningens Fremgang.

Under 7 Marts 1848 modtog jeg af Directionen for Universitetet og de lærde Skoler Underretning om, at det havde behaget hans Majestæt Kongen under 11 Febr. aller-

naadigst at tilstaae Sommer af grønlandste og færøiske Embedsmænd og andre Undersaatter, dog kun forsaavidt Forældrene vedblive at have Ophold i Grønland eller paa Færøerne eller der ved Døden ere afgaaede, fortrinlig Afgang til at erholde Elevpladser ved Sorø Akademies Opdragelsesanstalt og lærde Skole, under Betingelse af, at disse ere velbegavede, og under Forbehold af Ret for Anstalten til, hvis de efter en Prøvetid af i det Høieste to Aar ikke findes skikkede til Studeringer, at bortvise dem, dog at Akademiet ikke skal være forpligtet til at optage paa engang mere end ialt 4 deslige Elever.

Til Skolens naturhistoriske Samling er i Aarets Løb kjøbt en systematisk ordnet Samling af tovingede Insecter, indeholdende 300 Arter; desuden en Skovmaar og Fortsættelsen af Reichenbachs Volksnaturgeschichte til Hft. 54. Som Gaver ere indkomne 4 Numere. Hele den zoologiske Samling bestaaer saaledes nu af 844, den botaniske af 65 Numere.

Skolens Discipelsbibliothek er i det forløbne Skoleaar bleven forøget med 40 Bind danske og 30 Bind tyske Bøger. Den specielle Bestyrelse af Bibliotheket er overdraget Adjunkt Blicher.

Examen artium og Dimission.

Examen artium, som afholdes samtidig med Skolens Hovedexamen, danner iaar en Overgang fra den gamle til den nye ved den provisoriske Plan nærmere fastsatte Form.

I Directionsfrivælselse af 25 Sept. 1847 er for denne Examen fastsat følgende Bestemmelser.

a) Med Hensyn til Charactererne følges de samme Regler, som ere iagttagne i de udvidede lærde Skoler, der 1846 og 1847 selv have afholdt Examen artium.

b) Med Hensyn til de enkelte Fag, nemlig: Dansk, Tydsk med tydsk Stil, Fransk, Latin, latinisk Stil og Version, Græsk, Religion, Historie, Arithmetik og Geometri blive Proverne følgende:

1) I Dansk, Tydsk og Fransk forholdes efter de i den provisoriske Plan af 25 Juli 1845 § 11 Nr. 1, 2 og 3 givne Bestemmelser.

2) I Latin bliver Proven deels skriftlig ved en Stil af passende Omfang og en Version, begge uden Brug af Version, ligeledes ganske efter den provisoriske Plans Bestemmelser, deels mundtlig efter de samme Regler, som hidtil ved Examen artium i Sorø ere fulgte.

3) I Græsk iagttages ligeledes samme Bestemmelser, som hidtil have været fulgte ved Examen artium i Sorø.

4) I Historie og Geographi følges den provisoriske Plan § 11 Nr. 8 og 9.

5) I Arithmetik og Geometri bliver Proven, saaledes som den hidtil har været ved Examen artium i Sorø, og som ved den provisoriske Plan samme Paragraph under Nr. 10 og 11 er bestemt, baade skriftlig og mundtlig.

Saaledes bliver Antallet af Examenscharactererne 11, nemlig for Dansk, Tydsk med tydsk Stil, Fransk, Latin, latinisk Stil samt Version, Græsk, Religion, Historie, Geographi, Arithmetik og Geometri.

Tillige gav Directionen sit Samtykke til at, saafremt ikke alle de, der for Tiden vare i den ældste Afdeling af Skolens øverste Klasse, skulde anses for modne til at underkaste sig ovenberorte Examen 1848, i Aaret 1849 en extraordinair Afgangsexamen af samme Bessaffenhed som ovennævnte maatte afholdes for de saaledes i Skolens ældste Klasse tilbageblivende Disciple i Forbindelse med den 1ste Afdeling af den fuldstændige Afgangsexamen, som da vil blive afholdt i Sorø.

Under 15de Juni ere følgende Elever indmeldte til Dimission.

1. Jens Mathias Leth, Søn af Pastor Leth i Lillebedinge.
2. Adam Wilhelm Hastrup, Søn af Proprietair Hastrup til Blåsinge i Skaane.
3. Jens Vahl, Søn af afg. Regimentschirurg Vahl i Aalborg.
4. Christian Købke, Søn af Kammerraad, Landvæsens- og Forligelsescommisair Købke i Horsens.
5. Harald Schau, Søn af afg. Oberstlieutenant Schau i Odense.
6. Ludvig Wilhelm Winding, Søn af Pastor Winding i Himmelø.
7. August Unna, Søn af Kjøbmand Unna i Helsingør.
8. Carl Rudolf Emil Bind, Søn af Kammerherre Bind til Bekkestov.

**Schema over Examinationen ved Examen artium
i Aaret 1848.**

Skriftlige Prover.	Mundtlige Prover.
18 Juli.	26 Juli.
Nr. 8-12. Latinsk Stil.	Nr. 8. Religion.
" 3-7. Geometrisk Udarbeidelse.	" 3. Mathematisk.
19 Juli.	27 Juli.
" 8-12. Latinsk Versjon.	" 8. Historie og Geographi.
" 3-7. Arithmetisk Udarbeid.	" 3. Fransk.
20 Juli.	28 Juli.
" 8-12. Dansk Stil.	" 8. Latin.
" 3-7. Tydsk Stil.	" 3. Græsk.
	29 Juli.
	" 8. Tydsk.

Under 15de Juni ere følgende Elever indmeldte til Dimission.

1. Jens Mathias Leth, Søn af Pastor Leth i Lillebedinge.
2. Adam Wilhelm Hastrup, Søn af Proprietair Hastrup til Blåsinge i Skaane.
3. Jens Vahl, Søn af afg. Regimentschirurg Vahl i Aalborg.
4. Christian Købke, Søn af Kammerraad, Landvæsens- og Forligelsescommisair Købke i Horsens.
5. Harald Schau, Søn af afg. Oberstlieutenant Schau i Odense.
6. Ludvig Wilhelm Winding, Søn af Pastor Winding i Himmelø.
7. August Unna, Søn af Kjøbmand Unna i Helsingør.
8. Carl Rudolf Emil Bind, Søn af Kammerherre Bind til Bekkestov.

**Schema over Examinationen ved Examen artium
i Aaret 1848.**

Skriftlige Prover.	Mundtlige Prover.
18 Juli.	26 Juli.
Nr. 8-12. Latinsk Stil.	Nr. 8. Religion.
" 3-7. Geometrisk Udarbeidelse.	" 3. Mathematisk.
19 Juli.	27 Juli.
" 8-12. Latinsk Versjon.	" 8. Historie og Geographi.
" 3-7. Arithmetisk Udarbeid.	" 3. Fransk.
20 Juli.	28 Juli.
" 8-12. Dansk Stil.	" 8. Latin.
" 3-7. Tydsk Stil.	" 3. Græsk.
	29 Juli.
	" 8. Tydsk.

Den 29 Juli Kl. 7 Efterm.

Bekjendtgjørelse af Examens Udfald og Proclamation.

**Schema over Skolens offentlige Hovedexamen
i Mæret 1848.**

Fredagen den 21 Juli.

8-11. VI Kl. Dansk Stil.	3-5. VI Kl. Latin.
8-11. V Kl. Latinsk Stil.	3-5. V Kl. Regning.
8-10. IV Kl. Fransk Stil.	3-5. IV Kl. Naturhistorie.
8-10. IV Realkl. Fransk.	3-5. IV Realkl. Historie og Geographi.
10-12. III Kl. Naturhistorie.	3-5. III Realkl. Fransk.
10-12. III Realkl. Regning.	3-5. I Kl. Dansk Stil.
8-10. II Kl. Dansk Stil.	
12-1. VI, V, IV, IV Realkl. Svømmeprove.	

Lørdagen den 22 Juli.

8-10. VI Kl. Mathematik.	3-5. VI Kl. Arithmetisk Ud- arbejdelse.
8-10. V Kl. Naturhistorie.	3-5. V Kl. Fransk Stil.
10-12. IV Kl. Græsk.	3-5. IV Kl. Dansk Stil.
8-10. IV Realkl. Engelsk.	3-5. III Kl. Mathematik.
8-11. III Kl. Fransk.	3-5. III Realkl. Tydsk.
8-11. I Kl. Historie og Geographi.	3-5. II Kl. Naturhistorie.
12-1. III, III Realkl., II og I Kl. Svømmeprove.	

Mandagen den 24 Juli.

8-10. VI Kl. Græsk.	3-6. VI Kl. Latinsk Stil.
8-11. V Kl. Historie og Geographi.	3-5½. V Kl. Mathematik.
8-10. IV Kl. Religion.	3-5½. IV Realkl. Regning.
8-10½. III Kl. Tydsk.	3-5. III Kl. Fransk Stil.
10-12. III Realkl. Reli- gion.	3-5. III Realkl. Tydsk Stil.
8-10. I Kl. Regning.	3-5½. II Kl. Tydsk.

Den 29 Juli Kl. 7 Efterm.

Bekjendtgjørelse af Examens Udfald og Proclamation.

**Schema over Skolens offentlige Hovedexamen
i Mæret 1848.**

Fredagen den 21 Juli.

8-11. VI Kl. Dansk Stil.	3-5. VI Kl. Latin.
8-11. V Kl. Latinsk Stil.	3-5. V Kl. Regning.
8-10. IV Kl. Fransk Stil.	3-5. IV Kl. Naturhistorie.
8-10. IV Realkl. Fransk.	3-5. IV Realkl. Historie og Geographi.
10-12. III Kl. Naturhistorie.	3-5. III Realkl. Fransk.
10-12. III Realkl. Regning.	3-5. I Kl. Dansk Stil.
8-10. II Kl. Dansk Stil.	
12-1. VI, V, IV, IV Realkl. Svømmeprove.	

Lørdagen den 22 Juli.

8-10. VI Kl. Mathematik.	3-5. VI Kl. Arithmetisk Ud- arbejdelse.
8-10. V Kl. Naturhistorie.	3-5. V Kl. Fransk Stil.
10-12. IV Kl. Græsk.	3-5. IV Kl. Dansk Stil.
8-10. IV Realkl. Engelsk.	3-5. III Kl. Mathematik.
8-11. III Kl. Fransk.	3-5. III Realkl. Tydsk.
8-11. I Kl. Historie og Geographi.	3-5. II Kl. Naturhistorie.
12-1. III, III Realkl., II og I Kl. Svømmeprove.	

Mandagen den 24 Juli.

8-10. VI Kl. Græsk.	3-6. VI Kl. Latinsk Stil.
8-11. V Kl. Historie og Geographi.	3-5½. V Kl. Mathematik.
8-10. IV Kl. Religion.	3-5½. IV Realkl. Regning.
8-10½. III Kl. Tydsk.	3-5. III Kl. Fransk Stil.
10-12. III Realkl. Reli- gion.	3-5. III Realkl. Tydsk Stil.
8-10. I Kl. Regning.	3-5½. II Kl. Tydsk.

Tirsdagen den 25 Juli.

8-10. VI Kl. Religion.	3-5. VI Kl. Geometrisk Ud-
10-12. V Kl. Religion.	arbejdelse.
8-11. IV Kl. Latin.	3-5. V Kl. Dansk Stil.
8-12. III Kl. Historie og	3-5. IV Kl. Tydsk Stil.
Geographi.	3-5. IV Realkl. Dansk Stil.
8-10. III Realkl. Mathe-	3-5. III Kl. Latinisk Stil.
matik.	3-5½. I Kl. Religion.
8-10½. II Kl. Dansk.	

Onsdagen den 26 Juli.

8-10. VI Kl. Tydsk.	3-5. VI Kl. Tydsk Stil.
8-10. V Kl. Latin.	3-5½. IV Kl. Tydsk.
8-11. IV Kl. Fransk.	3-5. IV Realkl. Tydsk Stil.
10-12. III Realkl. Natur-	3-5. III Kl. Tydsk Stil.
historie.	3-5. III Realkl. Dansk Stil.
8-10. I Kl. Dansk.	3-5. II Kl. Regning.

Torsdagen den 27 Juli.

8-9. VI Kl. Naturhistorie.	3-5. VI Kl. Latinisk Version.
8-11. IV Realkl. Mathe-	3-5. V Kl. Tydsk Stil.
matik.	3-5½. IV Kl. Regning.
8-11. II Kl. Fransk.	3-5. IV Realkl. Fransk Stil.
8-10½. I Kl. Tydsk.	3-5. III Kl. Dansk Stil.
	3-5½. III Realkl. Historie og
	Geographi.

Fredagen den 28 Juli.

8-10. VI Kl. Fransk.	3-5. VI Kl. Fransk Stil.
10-12. V Kl. Fransk.	3-5. V Kl. Græsk.
8-12. IV Kl. Historie og	3-6. IV Kl. Latinisk Stil.
Geographi.	3-5. III Kl. Regning.
8-10. IV Realkl. Tydsk.	3-5. III Realkl. Fransk Stil.
8-11. III Kl. Latin.	
10-12. II Kl. Religion.	

Tirsdagen den 25 Juli.

8-10. VI Kl. Religion.	3-5. VI Kl. Geometrisk Ud- arbejdelse.
10-12. V Kl. Religion.	
8-11. IV Kl. Latin.	3-5. V Kl. Dansk Stil.
8-12. III Kl. Historie og Geographi.	3-5. IV Kl. Tydsk Stil.
8-10. III Realkl. Mathe- matik.	3-5. IV Realkl. Dansk Stil.
8-10½. II Kl. Dansk.	3-5. III Kl. Latinisk Stil.
	3-5½. I Kl. Religion.

Onsdagen den 26 Juli.

8-10. VI Kl. Tydsk.	3-5. VI Kl. Tydsk Stil.
8-10. V Kl. Latin.	3-5½. IV Kl. Tydsk.
8-11. IV Kl. Fransk.	3-5. IV Realkl. Tydsk Stil.
10-12. III Realkl. Natur- historie.	3-5. III Kl. Tydsk Stil.
8-10. I Kl. Dansk.	3-5. III Realkl. Dansk Stil.
	3-5. II Kl. Regning.

Torsdagen den 27 Juli.

8-9. VI Kl. Naturhistorie.	3-5. VI Kl. Latinisk Version.
8-11. IV Realkl. Mathe- matik.	3-5. V Kl. Tydsk Stil.
8-11. II Kl. Fransk.	3-5½. IV Kl. Regning.
8-10½. I Kl. Tydsk.	3-5. IV Realkl. Fransk Stil.
	3-5. III Kl. Dansk Stil.
	3-5½. III Realkl. Historie og Geographi.

Fredagen den 28 Juli.

8-10. VI Kl. Fransk.	3-5. VI Kl. Fransk Stil.
10-12. V Kl. Fransk.	3-5. V Kl. Græsk.
8-12. IV Kl. Historie og Geographi.	3-6. IV Kl. Latinisk Stil.
8-10. IV Realkl. Tydsk.	3-5. III Kl. Regning.
8-11. III Kl. Latin.	3-5. III Realkl. Fransk Stil.
10-12. II Kl. Religion.	

Løverdagen den 29 Juli.

10-12. VI Kl. Historie og Geographi, Hæbraiff.	3-5. III Realkl. Engelsk.
10-12. V Kl. Tydsk.	3-6. II Kl. Historie og Geographi.
8-11. IV Kl. Mathematif.	3-5½. I Kl. Naturhistorie.
8-10. IV Realkl. Religion.	
10-12. IV Realkl. Naturhistorie.	
10-12½. III Kl. Religion.	

Mandagen den 31 Juli Formiddag Kl. 9 foretages Translocationen. Torsdagen den 31 August om Formiddagen Kl. 8 prøves de til Skolen indmeldte Disciple, og Fredagen den 1 Septbr begynder Undervisningen for det nye Skoleaar.

Til at overvære disse Examina indbydes herved ærbødigt de af Elevernes og Disciplenes Fædre og Foresatte samt andre Skolens Belyndere, som dertil maatte have Leilighed.

E. Pøjesen.

Løverdagen den 29 Juli.

10-12. VI Kl. Historie og Geographi, Hæbraiff.	3-5. III Realkl. Engelsk.
10-12. V Kl. Tydsk.	3-6. II Kl. Historie og Geographi.
8-11. IV Kl. Mathematif.	3-5½. I Kl. Naturhistorie.
8-10. IV Realkl. Religion.	
10-12. IV Realkl. Naturhistorie.	
10-12½. III Kl. Religion.	

Mandagen den 31 Juli Formiddag Kl. 9 foretages Translocationen. Torsdagen den 31 August om Formiddagen Kl. 8 prøves de til Skolen indmeldte Disciple, og Fredagen den 1 Septbr begynder Underviſningen for det nye Skoleaar.

Til at overvære disse Examina indbydes herved ærbødigt de af Elevernes og Disciplenes Fædre og Foresatte samt andre Skolens Belyndere, som dertil maatte have Leilighed.

E. Pøjesen.